

KIZIL CEBE

RISKUL

ŞERHAN MURTAZA

Kazak
Edebiyatı
BENGÜ

ÇEVİREN
UFUK TUZMAN

Roman

Murtaza Şerhan

Kızıl Cebe

«Elips Kitap»

Şerhan M.

Kızıl Cebe / M. Şerhan — «Elips Kitap»,

© Şerhan M.

© Elips Kitap

Содержание

“RISKUL”	5
I	5
II	9
Конец ознакомительного фрагмента.	37

Şerhan Murtaza Kızıl CebeRıskul

“RISKUL” ROMAN

Dönemin Kızıl Cebesi Turar Rıskulov'un aziz hatırasına
Yazar

I

Hapishane yönetimi “*kandırdık*” diye düşündü.

Aslan ile kaplanı aynı kafese kapayınca birbiriyle dalaşır, sonunda ikisi de bitkin düşer, yığılır kalır. Özellikle aynı hücrede Kazak'ın yanına bir Rus'u yerleştirmek, Prihodko beye göre aslan ve kaplanın hırlaşmasından öte çatışma ortamı olsa gerekti...

Vali Fon Taube'nin bazen şehrin ileri gelenlerine davet yemeği verme alışkanlığı vardı. O yemeklerin birinde Fon Taube'nin bir sözü Prihodko beyin aklında kalmıştı.

Fon Taube:

– Beyler, dünyanın en güzel hikâyesini biliyor musunuz? Sadece dokuz kelimeden oluşuyor, dedi.

Kimse bilememişti. Kitaplara düşkün olan vali kendisinin çok okuduğunu, çok şey bildiğini bir kez daha göstererek, saygınlığının artacağı hissiyle şöyle dedi:

– İki adam, bir kaplan. Bir adam, bir kaplan. Kaplan...

Beyler enselerini kaşıdı. Çoğunluğu anlamadı, şaşkındı. Vali kahkahayla güldü.

– Beyler, iki adam birbiriyle tartışınca sonuçta biri ölmez mi? Yalnız kalan adamı ise kaplan yer.

Aydınlar valinin bilgisine hayran kalmışçasına hayret içinde şangır-şungur eden kristal bardakların artan sesleri arasında, “*Saygıdeğer Fon Taube'nin sağlığına!*”, diyerek yerlerinden kalkıp şampanyalarını yudumladılar.

Prihodko'nun hesabına göre, Rıskul ile Bronnikov birbirini yemeli. İşte o zaman kaplan rolünü kendisi üstlenecek, geriye yalnız kendisi kalacaktı.

Birkaç gün geçti, fakat tutuklular arasında hırgür yaşanmadı. Bir seferinde sabırsız Prihodko beyin kendisi hücreyi ziyaret etti.

– Durumlar nasıl Bronnikov? dedi. Bronnikov bu sorunun maksadını anlamıştı.

– Durumumun nesini merak ediyorsunuz, Prihodko bey? Bin böcek bir Kazak'ın dişleri arasına attınız beni. Dayanılır gibi değil.

Prihodko beyin keyiflendiğini fark etti. Hapishane müdürü dost canlısı görünmek istediği için:

– Ne isteğiniz var? diye sordu.

– Dileğim, mum verdirmeniz.

– Veremiyoruz, malum zararlı kitaplar okumanız söz konusu!

– Eğer “*Kutsal kitap*” zararlı kitapsa, kalsın diyerek, Bronnikov da tartışmadı. Sadece torbasından cildi dağılmış kitabı çıkararak, kapağını okşadı. Prihodko “*gerçekten kutsal kitap mı?*”, diyerek elini uzattı.

Hapishane müdürü kitabı açmıştı ki, açılan sayfa dördüncü bölümün ilk sayfasıydı: “*Adem baba ve Havva ana evlendikten sonra, Havva ana Kabil adında bir erkek çocuk dünyaya getirdi... Daha sonra Habil'i doğurdu*”, yazan paragrafa gözü takıldı.

– Bu Yahudilerin din kitabıymış. Siz Rus olduğunuz için Ortodoks kilisesinin kutsal kitabı İncil'i okumanız gerekmez miydi? dedi, Prihodko, Bronnikov'a gönül koyar gibi.

– Prihodko bey, “İncil” dediğimiz, “Tevrat’ın” yenilenmiş bir nüshasıdır. Esasen aynıdır.

– Nasıl yani, Bronnikov anlamıyorum. Siz Ortodoks kilisesinin kutsal kitabı krala karşısınız. Bu haldeyken dini kitap okuyorsunuz, anlaşılabilir bir bilmece.

– Kim bilir, ben bu kitabı tekrar okursam, hatamı anlarım belki dedi, Bronnikov.

– Belki, belki de... dedi Prihodko, inanıp inanamayacağından emin değildi.

– Peki, size mum verdiğim. Siz kitabın anlamını şu küçük çocuğa da anlatın.

Prihodko'nun uzun zamandır niyeti Turar'ın Hristiyan dinini kabul etmesini sağlamaktı. Bu düşüncesini gerçekleştirmek için bunu bir fırsat olarak görüyor gibiydi.

* * *

Prihodko bey samimi bir dindardı. Onun taptığı iki güç vardı; birisi kanun, diğeri ise din. Kendi evinin başköşesinde iki resim asılıydı. Birisi İsa peygamber tasviri, ikincisi ise Çar II. Nikolay'ın portresi. Her Pazar günü katedrale onu at arabasıyla Turar götürürdü. Bey katedralde Tanrı'ya kulluğunu yerine getirdikten sonra tekrar çıkıncaya kadar seyis çocuk dışarıda beklemek zorundaydı. Yapması gereken de oydu. Beyi dedi ki:

– Turar nereye gidersen git, atlara kimse dokunmaz, ağaca bağlayıver. Hatta benimle gel, sana ilginç gelecek.

Çanlar çalmaya başladı. Kapının önünde hepsi siyah giyinmiş, yaşlı kadınlar, topal ve kör dilenciler birbiri ardına sıralanmış elleri açık sadaka dilenmekte. Prihodko bey onların açılan avuçlarına kurşunlar atardı. Dilencilerin bir kısmı ise ellerinde teneke kutu ile beklerdi. Atılan para şangırdarak, kutunun içine düşerdi. Dilenciler beyin ardı sıra yürüyen Turar'dan da bir şeyler koparma çabasıydı.

– Allah yaşını uzun eylesin, bey oğlu diye, fısıldıyorlardı. Turar verecek kurşun olmadığı için çekinirdi.

– Allah seni kaza beladan korusun, bey çocuğu, diyerek, kimileri elini öpmeye kalktıkça Turar bu durum karşısında daha çok utanıyordu.

Dilenciler için adamın nesli değil, parasıydı önemlisi. “Bu esmer çocuğun burada ne işi var?”, demiyordu kimse. Prihodko gibi bir soylu ile geldiği için “boş değildir”, diye düşünüyorlardı.

– Allah bahtını açık etsin, yüksek mevkiler kısmet etsin, bey oğul!

Bir yandan kubbenin altındaki bakır çan çalıyor. Katedralin içinden yüreğini sökercesine koronun sesi yükseliyor. Katedral çevresini kuşatan koyu mavi renkli meşe ağaçlarına kadar her şey bu ayının güçlü çılgınlığına tabi olmuş, tanrıya tapmak istercesine hüzünlü koro sesini içten içe tekrarlayan yaprakların fısıltısı duyulmaktaydı.

Katedralin merdivenlerini çıkarken Prihodko Bey şapkasını eline alıp, haç çıkarmaya başladı.

Erkeklerin hepsi şapkalarını elleriyle göğüslerine yaslayıp, başlarını iyice yere eğerek tüm içtenlikleriyle haç çıkarmaktaydı. Prihodko bey göz ucuyla Turar'ın tay derisinden dikilmiş yuvarlak şapkasına baktı. Kimsenin şapkası başında değildi, sadece kendinin şapka giydiğini fark eden Turar birden panikledi. Sağ eli kendiliğinden şapkasına uzandı. Bunu fark eden Prihodko onaylarcasına başını birkaç kez hafifçe salladıktan sonra yüzünü yumuşattı.

Turar, o haliyle bu yalvarıp yakaran, ibadet eden guruba ait olmadığını hissetmişti. Diğerleri fırtınanın yere yatırdığı su kamışı gibi bir eğilip bir kalkıyor, sıkılmadan haç çıkarırken kıpırdamadan hareketsiz duran sadece Turar'dı. Prihodko bey göz ucuyla onu tekrar tekrar süzmeye devam etti. Bunun “Sen de haç çıkar!” anlamında bir bakış olduğunu anlayan Turar'ın tüm bedeli ürperse de haç çıkarmaya eli gitmedi. Kolu kol değil, kurşun gibi ağırlaşan kolunu zorlasalar kalkacağı yok.

Minberde sakalı beline kadar uzanan papazın gür sesi sanki tanrının sesiymiş gibi güçlü bir şekilde duyuldu. Tam başköşede iki kolu iki yana gerilmiş, başı gövdesine sarkmış, acı çeken bir

adamın resmi, ister istemez dikkat çekmekteydi. Resimdeki adam zayıf, iki ayağı aşağı sarkmış, kemikleri güçsüz ve bedeni bitik haldeydi. “*Bu zavallıyı neden çarmıha böyle germişler?*”. Bu soru Turar için bir bilmeceydi.

Katedralin içi ayrı bir dünya, gerçek değil, bir düş sanki. Etrafta mumlar yakılmış. Duvarlarda tasvirler kaz gibi dizilmiş. Papazın gür sesi ortalığı inletiyor, koro arada bir basıyor feryadı. Kemikleri sızlatan, yürekleri burkan bir etkiyle bu yalan dünyanın çilesinden, ebedi hayattan bir hayli uzakta gökyüzüne yükselmiş, cennet bozkırlarını hatırlatıyor gibiydi.

Prihodko’nun bakışları sadece sırtını yakan rüzgâr gibi kızgındı. Turar onun ne istediğini hissediyor, ama hareket edemiyordu. Başköşedeki çarmıha gerilmiş insan sureti de soğuk göründü. Başkalarını değil de onu suçluyormuş gibi hissettiriyordu. Turar kaçmak istiyordu. Tüm vücudunu soğuk ter kapladı. Göğsü sıkışıp, nefesi daraldı, kendiyle verdiği mücadeleden canı burnuna gelmişçesine acı çekti.

Katedraldekiler yaratıcıya ibadet ediyor, içlerinden dualar okuyordu. Onlar yalvarıp yakarırken, Turar etrafına bakınmakla yetindi. Her zaman, her yerde kendini gözetleyen Saymasaylılar’ın şimdi de katedralin bir köşesinden onu izlediğini düşündü. Onun katedralde haç çıkaranlar arasında olduğunu Saymasaylılar görseydi “*Rıskul gardiyanın oğlu haç çıkaranlara katılmış, kilisede gördük*”, diye tüm dünyaya ilan ederdi.

Böyle düşünmek dahi üzücüydü, daha çok endişelenen Turar kaçmak istedi. Prihodko’dan çekindi, gergin adamın bakışlarından korkuyordu. “*Neden çarmıha germişler?*”. Babası Rıskul’un başı da Saymasaylılar bağlayıp hep birlikte kamçıladığında aynen böyle öne düşmüştü. Turar’ın bir süredir resme dikkatlice baktığını gören Prihodko:

– İsa. Güçlü Tanrı, dedi.

“*Tanrı’nın kendisi bu şekilde aşağılanıyorsa, başkalarının hali nice olur? ‘Deve rüzgâra kapılırsa, keçiye gökyüzünde ara’ dedikleri bu olsa gerek*”.

– Beyim, ben atlara baksam olmaz mı?! Birileri gidip huysuzları, ürkütmez mi? diye fısıldadı Turar.

Kızgın bakışlarıyla süzen Prihodko:

– Hadi git! dedi.

Turar insanların arasından hızlıca geçerken, siyah giyinmiş yaşlı bir kadın ters bakarak:

– Hay, Müslüman kâfir! diyerek tısladı.

Turar’ın gidişinden resmedilmiş Tanrı da, onun havarileri de, minberdeki papazlar ile katedrali dolduran dindarlar da hoşnut kalmamış gibiydi. Katedral çıkışında eşikten itibaren dış kapıya kadar dizilmiş dilenciler her zamanki gibi merhamet dileyen bakışlarla ellerini açmış, başları önde bekliyordu. Eşikten kapıya kadar olan bir adımlık mesafe Turar’a kıl köprüünün üstü, cehennem ateşinin yanan alevi gibi hissettirdi. Cebinde nezaket gösterecek kadar kuru bir bakırı bile olmayan, hizmetçi çocuktan da hayır, sadaka umanlar oluyormuş. Tanrının kendi evinde hayra bu kadar muhtaç olacağı kimin aklına gelir?!

* * *

Aslanın sevgisini gösterişi bile kendince. Öyle ki, dünyaya getirdiği yavrusuna şefkat gösterirken bile asabi görünür. Birisinin şımartmasını kaldırıp, kaldıramayacağını kestiremezsin. Yelesi okşanınca cesaretle heybetini gösterir.

Bronnikov’a Rıskul uzun süre ısınamamıştı. Ama şu Rus’u evladı sevdiği için, onun da buz tutan yüreği yavaş yavaş erimeye başladı.

Yakından tanıyıp, güveni artınca bir gün Rıskul Bronnikov’a:

– Hey, İskender, böyle yatıp duracak mıyız? Kaçsak ne dersin? dedi.

Bronnikov şüphelenmiş gibiydi. “*Hapishane devlerinin tuzağı olmasın? Beni kıskırtacaksın sanırım?!*”

– Nasıl yani? diye, o da ağzından sır almak istercesine, – Sen çok bilen bir baş belasısın ya! Bir yolunu bul.

– Başka bir yolu yok, diyen Bronnikov hücrenin içini gözleriyle süzdü. Yana yaslanmış, demirli pencereye gözlerini dikti.

– Mümkün değil. Çelik testere lazım. O da biz de yok, oradaki bilek kalınlığındaki demiri kıramazsın. Burası ise taş, dedikten sonra düz avucuyla soğuk duvarı okşadı.

Demir kapının göz büyüklüğündeki deliğini kapatan kapak açıldı, diğer taraftan bakan gardiyan tek gözünü onlara soğuk silah gibi dikti.

Gardiyanın tek gözü sönmüş gibi kayarak, kapak tekrar kapandı.

– Taziyâ bak, dedi Rıskul.

– Anında hissetmiş gibi. Bizim konuştuklarımızı onlara yetiştiren şeytanı mı var, anlamadım... Peki, ikimiz yalandan kavga etsek ya. O zaman az önceki tazî koşup kapıyı açar. Sessizce ağzını kapatıp, şalvarını başına geçirerek, sonra da kapıdan çıkıp gitsek olmaz mı?

– Mümkün değil, dedi Bronnikov başını yana sallayarak.

– Onlar bu numarayı çoktan hesaplamıştır. Biri içerideyken, ikincisi dışarıdan izler.

– Sen bilmiyorsundur, ben bir kez bu hapishaneden kaçmıştım, dedi Rıskul, buruşmuş kel kafasını avucuyla okşayarak.

– Bu baş nelere şahit olmadı ki, o özgürlük var ya! Tam beş gün özgürdüm. Kaçtım. Evimde bir gün dahi gecelemedim. Belliğimi bir kez çözmedim. Benekli taşlar döşediğim, kara taşlar yastığım oldu. Ona rağmen kuş tüyü gibiydi, hey be!...

– Bu hapishaneden mi? Ne zaman? dedi Bronnikov hayretler içinde.

– Tam da, bu hapishane. Fakat hücrem başkaydı. Duvarlar kerpiçti. Geçen yıl yazın sonlarıydı sanırım.

– Öyleyse neden yakalandınız?

– E, İskender kardeş o uzun hikâyeye.

– Hapishanede ikimizin sohbetten başka uğraşı mı var?

Rıskul eski kalpağını başına giydi. Eski kalpağını giymeden uzun sohbetini başlamadı. Daha sonra demir parmaklıklı yüksek pencereye baktı. Pencereden hiç bir şey görünmüyordu. Fakat parlak dünyanın hayali canlanan o pencere Rıskul'un kitabı gibiydi. İlk nasıl hapishaneye düşmüştü?

Rıskul demir parmaklı pencereden medet umarcasına içinden bir şeyler mırıldandıktan sonra sözüne başladı. Sankt Petersburglu Aleksandr Bronnikov hapishanede yattığı yerden Kazak bozkırlarını dağ, taş dolaşmaya çıktı.

II

Ahat ata çocuğun damarını bir an tutarak, sessizliğe gömüldü. Topuklarının üzerine çökerek başını duvara doğru yöneltip birden gözlerini yumdu. Yaşlanınca kaş da ağarımış, sarkan meşin kaşları yumuk gözlerini kapatıyordu.

Küçük yer, ev sessiz, alaca karanlık. Tek pencerenin yamalı perdesini at sinek iterek, çıkacak bir delik bulamadan vızıldayarak rahatsızlık veriyordu. Normalde dikkat çekmezdi, böyle kritik bir anda mavi sineğin mücadeleli vızıltısı evdekilerin hoşuna gitmemişti.

Kargir evin¹ köhne tavanını yalnızca yıpranmış ahşap bir giriş tutuyordu. Onun da sırtan bir çatlağı vardı. Ahşap girişin iki yanına budanmamış iki çıta yerleştirilmişti. Evin iç tavanı ise sıvanmamıştı. Kargir evin ortasında yanan ateşin alevi ile dumanı evin tavanını iyiden iyiye parlak bir şekilde kurutmuştu. Tavandaki tek bacanın ağzından kurumlar sarmaktaydı. Girişi tutan yalnız desteğin her yerine çiviler çakılarak kayış, yular, kamçı, kıldan örme urgan, bir deste üzerlik otu asılmıştı. Rıskul'un ince eskimiş kaftanı ve eski keçeden kalpağı da oradaydı.

Eşikte taş duvara sırtını yaslamış, topuklarının üstünde oturan iriyarı adam keyifsiz şekilde mavi sineğin olduğu yöne bir an dikkat kesildi. Eğer sineğin yerindeki insan olsaydı, şu elmas kılıç gibi parlayan sinirli gözleriyle onu dehşete düşürür, korkuturdu. Ama sinek denilen mahlûka insanın bakışı etki etmez. At sineği vızıltısına devam ederek, kirli camda debelenip durdu.

İri yarı adam eşikten birden kalkarak, başındaki keçe kalpağıyla '*penceredeki sineği çıkarayım*', düşüncesiyle yöneldiyse de, ihtiyar hekimin dikkatini dağıtmamak için tekrar yerine oturdu.

Çift yönlü örgüleri deve yününden eğirilmiş iple bağlanmış, kakülü salınan küçük kız ayran kabana doğru elini uzatıp, tam dolabın çengelini açmıştı ki, deminden beri yüzü dönük dizlerini tutarak oturan güzel gelin küçük kızın dolgun, çıplak baldırını cimcikledi. Kız çocuğu ağlasın mı, babasına mı şikâyet etsin bilemedi, ayrana uzanan elini geri çekip, yerine oturdu.

O evde ağaçtan yapılmış tek alçak döşekte yatmakta olan hasta çocuk kız kardeşi Tüymetay'ın halini görünce gülmek istedi. Ama gülmeye bile mecali yoktu. Kanı çekilmiş, moraran dudakları hafifçe kıpırdadı. Alçak döşekten sarkan zayıf bileğini çengel burunlu ihtiyar halk hekim tutmaya devam ediyordu. Bir zamanlar iriyarı ve güçlü kuvvetli olan çocuk artık güçsüz, bir deri, bir kemik kalmıştı. Esmer görünüşü artık bozarmıştı. Gözünün kenarlarında mor halkalar oluşmuştu. Önceleri tombul olan burnu artık sarkık, biçimsiz görünüyordu. Göz bebeklerinde hala parlak yaşam kıvılcımı vardı. Mor halkalı ecel ne kadar etrafını sarsa da, o yaşam kıvılcımını söndürememişti. İhtiyar kısık gözleriyle sarkık kaşının arasından bunu fark etmişti. İhtiyar hekim bir bakışıyla fark ettiği yaşam direncini çocuğun sadece atar damarından akan kanın durumuyla yorumlamıştı. Öyle ki bileğini tutmasının tek amacı ne diyeceğini merak ettiği için ağzından çıkancakları dinlemek üzere dikkat kesilen anne ve babanın hatırı, daha da ötesi tedavinin şeklini tayin etmesi için zaman kazanmak ve düşünmek içindi.

Yatak döşek yatan hasta çocuk kenarda oturan iri yarı gövdeli Rıskul'un "*yar*" deyince yalnız evladı Turar'dı. Yatağa düşeli yarım ayı geçmişti, ağzına su damlatarak onu kollayan anne babasının, yanından ayrılmadığına da yarım aydan fazla oldu. Önceleri onun rahatsızlığını hiç kimse dikkate almamıştı. Beti-benzinin atışını, birkaç gün oyun oynamak istemeyişini gören yetişkinler onu sıradan "*soğuk algınlığı*" olarak değerlendirdi.

Üvey anası İzbayşa:

– Güneş çarpmıştır, her zaman çocukluk edip, laf dinlemiyor, takkesini giymeyi bilmiyor, dedi.

– Evet, o takkesini "*Takke*" oyunu oynarken yırtmış, kız kardeşi Tüymetay. Babası Rıskul çocuğun başını okşamıştı. O an garibim fark etmişti: Çocuğun kafası saçlarına kadar yanıyordu. Büyük avuçlarıyla hissetmişti. Tecrübeli avuçları neler görmedi ki, kendi gerçek hislerini

¹ **kargir ev.** Taş tuğla veya betondan yapılmış temel üzerine kurulu olan yapı, saz ve balçıkla sıvanmış ev.

gösteriyordu. Baba avuçları işte!.. O avuçlar sakınıp büyüttüğü çocuk sözkonusu olunca hiç yanırlırmıymış?

Rıskul önce kötüye yormak istemedi. “*Güneş geçmişse, geçmiş*” dedi. Ama Turar’ın yüzü solmuş gül gibi erimeye başlamıştı. Akşam üzeri dışarıya hacetini yapmaya giden çocuk eve geri döndüğünde, otağın eşliğinden atlar atlamaz yere yığıldı. Akşam yemeği hazırlamakla uğraşan İzbayşa’nın:

– Eyvah! diye bağıışı duyuldu. Koşarak çocuğun yanına gitti ve başını kaldırdı. Bağırarak dışarıda duran kocasını çağırdı. Normal zamanlarda ağabeyinin her hareketini izleyip çocuk akıyla alay eden Tüymetay ise birden irkilip, perçemleri çözülerek, ağlamaklı oldu. Bağırıtıyı duyunca yüreği titreyen baba eve girince birden içeriye dalıp, çocuğunun yüz ifadesinden korktu. Fakat soğukkanlılıkla duygularını hissettirmeden, Turar’ı yığıldığı yerden kucaklayarak, ağaç döşeğe yatırdı.

Yatış o yatış, bir daha kalkmadı. Rıskul üç dört geceyi aralıksız uykusuz geçirdi. Dudakları çatlayarak, ateşlenen çocuğun ağzına su damlattı. Bolı² köyünden imam Ekrem gelip, okuyup, üfledi. Ama hastalığı insan akli almayacak gibi görünüyordu. Vedalaşırken Rıskul’a:

– E, bahadır, bir şey olmaz. Tifüsmüş. Allah korur bir şey olmaz, bir şey olmaz diyerek, yüzünün ifadesi değişerek, evden aceleyle çıktı.

Dünyanın zikzaklı, inişli çıkışlı yolunda alınına parmak kadar baht verilmeyen Rıskul’un bu fani dünyada tek varlığı çocukları Turar ve Tüymetay’dı. Yeryüzüne geldiğinden beri gördüğü tek nur parçaları. İkisi de gözünün nuru gibiydi. Onlardan önceki biçarelere bu faninin rızkı nasip olmamıştı.

Derken Turar dünyaya geldi. Zavallı baba tüm ümidini “*Turar’a*” ağlamıştı. Şimdi ise büyüyüp, akli başına geldiğinde kuzgun ecel dönüp dolaşıp, tuzağını aciz cüssesine acımasızca bırakmıştı. Namaz kılmayan, oruç tutmayan Rıskul şaşkın ve çaresiz Allah’a sığındı. Peygamber ve çocukların piri Umay ananın ismini içinden defalarca zikretti. Baydibek Ata ve “*Domalak*” denilen Nurile Ana’nın ruhlarından yardım istedi. Eğer çocuk iyileşir, Allah güç verirse, doğduğu Tülkibas-Jualı’ya gidip, Karataş’un bağrını yurt edinmiş, Bala Bögen’deki Baydibek Ata ve Domalak Ana’nın kabirlerini ziyaret edip, baş eğerek, şükretmek için ant içti. Bir zamanlar uçmağa varan babası Jilkıydar ve ağabeyi Berdikul’u hatırladı. “*Onların kabrini ziyaret edip, Kuran okutmaz mıyım?*” dedi. Hayatın sinsi zorbalığıyla boğuşurken onları hatırlayıp, Kuran okutamadığı için af diledi, “*Turar senin neslindir, merhametini esirgeme*”, diyerek babası Jilkıydar ile dedesi Selik’in ruhlarına yalvardı.

Turar’ın yatak döşek olmasına İzbayşa’da çok üzölmüş, telaşlanmıştı. Hasta çocuğun üstüne titreyip, can-ı gönölden ilgileniyordu. Yataktan doğrulamayan, eklemleri iyice güçsüzleşen o iri yarı çocuğu besliyor ve okşayarak sakinleştiriyordu. Ne kadar üzerine titrese de, sonuçta üvey anneydi, Rıskul kadar yüreği yanamazdı. Boylu poslu o güçlü Rıskul birkaç gün içinde harap olmuş, bas bayağı tükenmişti. İzbayşa merhametli olsa da, samimi olamamıştı. “*Tanrı’nın işi, alsa da kendi bilir, verse de kendi bilir! İnsanın ruhu Allah’ın emanetidir, ne zaman geri alacağı onun erkidir*” diye içinden geçiriyordu. İnsanoğluydu, genç gelinin Turar’dan Rıskul’u kışkandığı da olurdu. Kocası ise kendi evladı uğruna canını vermek ister gibiydi. Verecek canı ayrı olsa da, “*Turar*” deyince, yeryüzündeki her şeyden vazgeçmeye hazırdu. Tüm dikkatini çocuğuna vermiş, kimi zaman eşinin yüzüne bile bakmaya üşeniyordu. Hatta Turar için İzbayşa’ya bir kez tokat atmışlığı bile vardı. Bu olaydan sonra erkek çocuğu İzbayşa’nın üvey anası olduğunu öğrenmişti. Kendi rahmetli olan öz anası Kalipa’yı hayal meyal hatırlıyordu. Fakat kız kardeşi Tüymetay öz anasını hiç görmemişti. Bu yüzden ‘*yalnız doğan, akıl bitmemiş öksüz kuzu*’ misali İzbayşa’nın kokusunu hemen kabullenmişti. Turar ise “*Öksüz kuzu duygusuzdur, ümitsizce oturur*” deyimindeki gibiydi. O, anadan öksüz olduğunun açıkça farkındaydı. Kalipa’nın ihtiyar babası Mamırbay ara sıra uğradığında onun kucağına sığınmasının sebebi de buydu. “*Dedemin (anasının babası) köyüne gidiyorum*” diye, babasına zahmet vermesi de boşuna değildi. Yavrusu bağlanmış dişi devenin hıçkırıp etrafında dolaşması gibi yaşlı Mamırbay

² **bolıs** (болыс): Sovyetler döneminde büyük köylerin, yurtların yöneticisi, beyi.

da Besağaş'daki Rıskul'un evine sık gelirdi. Yirmi haneli Tav-Şilmembet³ köyü sakinleri kızının sağlığında bir kez bile gelmeyen Mamırbay'ın Kalipa Hakk'ın rahmetine kavuştuktan sonra kısa kollu mavi elbisesiyle tırıs tırıs gelişine her zaman şaşırırdı. Mamırbay'ın küçük Turar'ı gördükçe genç yaşta toprağa verdiği kızı Kalipa'yı görür gibi olduğunu, Turar'ın seksen yaşındaki dedesi Mamırbay'ın bağrına başını yasladığında anasının kokusunu aldığını Tav-Şilmembetliler biliyordu.

“Şu Janıs'ın kötü ihtiyarı ne oldu da, akraba düşkününü oldu?” diye boşu boşuna kendilerini tüketirdi.

Mamırbay “Babanın çocuğa yakınlığı kayınbiraderi kadar” diye düşünürdü.

Elbette yanılıyordu. Kayınbabasına kişiliği inatçı görünen Rıskul Turar'a kayınbiraderi kadar mesafeli değildi. Rıskul'a onsuz da hayat anlamsızdı.

“Babanın çocuğa yakınlığı kayınbiraderi kadardır” demişler. Bu sözü ise birileri diline dolamış, söyler durur. Bu söylem muhtemelen yüzlerce yıldır tekrarlanı gelmiştir. Eğer öyleyse, tırnak kadar da olsa, gerçeklik payı olsa gerek. Hayatta sanki guguk kuşu gibi olanlar az mı? Orta yerde duran tezek yığınının altına yumurtasını bırakıp, yavrusunu sahiplenmeyen hileci benekli guguk kuşu, daha sonra yıkık evin duvarına tünneyerek, durmadan yakarırımış.

Rıskul'un tabiatı benekli guguk kuşundan farklı. Şimdi benekli, kayalık kenarında dağ geçisini gözüne kestiren avcı gibi hekimin kaşına, gözüne pür dikkat kesilmiş durumda. Çocuğun tüm kaderi artık Ahat'ın elindeymiş gibi onun ağzından çıkacak sözü uzun zamandır beklemekteydi. Bir ara gözü Turar'a kaydı, çocuk pür dikkat ona bakıyordu. Rıskul'un tüm bedeni titredi. O an Turar, kendisi ölecek olursa, babasının tüm insanlık bir araya gelse, arşa sığmayacak kadar büyük bir acı çekeceğini düşünerek, endişelendiğini söylemese de içten içe sezdi.

Baba ve evladı arasında bu ünsüz iletişim, sessiz sevgi, ipsiz bağlanmış kalpler aslında her şeyi anlatıyordu. Erken yaşta gözlerini derin düşünceler sarmış emanetini “Tanrı çok görmesin, aklımı başımdan alıp, sefilliğimi gözyaşı gibi akıtmasın” diye geçirdi içinden Rıskul.

Mamırbay Rıskul'un kabadayı ve saldırgan kişiliğinden hoşlanmıyordu. Yaşının gereği gibi davranmaması, yerinde durmayışı ve sıradanlığı hoşuna gitmiyordu. Bu kadar yoksul oluşunu, yere göğe sığmayan görünüşünü onun kurnazlığı olarak değerlendiriyordu. “Gücü karşına alma, güçlüyle didişme” der eskiler. İmkânın yoksa kendini yıpratmanın gereği yok. Ondan ziyade yavaş ilerleyip, ayağını sağlam basarak, orta halli, kiminden önde, kiminden arkada derken çoluk çocuğunu geçindir. Kabadayı isen bile güçlü değilsen her şey boşuna. Her şey bir yana Rıskul'un Kalipa'yı erken yaşta alıp kaçması ihtiyar Mamırbay'ın yaşlı gönlünde derin bir iz bırakmıştı. Yaşlı da olsa, Tülkibas-Jualı'dan göçüp gelen Şımır'ın⁴ bir akılsızının aşağılamasına kanmak değildi. Merhume Kalipa:

– Babama söyleyin. Kendi rızamla gidiyorum. Kavga ederek, kendini küçük düşürmesin diye, haber yollamıştı. Mamırbay ise kendi dirseğini dişleyemediği için (evladına engel olamadığı) darılmıştı...

At sineği bir müddet sessiz kalsa da, tekrar vızıldamaya başladı. Yamalı pencereyi bin yıl geçse de delip çıkamayacağı aşikâr. Ama cama çarpmaktan, vızıldamaktan da vazgeçmiyordu. Dışarıdaki o büyük dünyaya çıkma özlemiyle çırpınan bir mahlûkattı.

Ahat bir an seyrek kaşlarını oynattı, gözlerini açtı. Bakışları yumuşadı, onun her hareketini takip eden Rıskul'ın içi ferahladı. Hekim kendisi ağır işittiği için herkesi kendi gibi sağır sandığından mı bilinmez “Rıskul! Hey! Rıskul!” diye, yüksek sesle bağırdı. “Ecdat, yaradan esirgedi, çocuğun büyük bir tehlikeden kurtuldu. Ağır yakalanmış, şu tifüsü diyordum. Artık zarar veremez. Sağlıklı olacak. Bir müddet tahıllı aş yedirmeyin. Unu kavurarak, un çorbası içirin. Yine söylemek istediğim bulabilirsen loğusadaki kadınlar için özel pişirilen kara koyunun eti lazım. Sadece yağlı çorbasını içir. İnşallah yiğidin iyileşecek”

³ Tav-Şilmembet. Tülkibas'ın Aksu-Jabağılı bölgesinden gelerek, Almatı'nın dağlık bölgelerini yurt edinen Kazak boyu.

⁴ Şımır. Kazaklarda bir boy adı.

Ahat yerinden kalktı, bastonunun yardımıyla iki büküm yürüyerek eşiğe yöneldi. Dışarı çıkarken arkasına döndü.

– Şu kara koyun etini ihmal etme, dedi.

Bir an kara koyun etinin telaşına düşen Rıskul yaşlı hekime teşekkür etmeyi bile unuttu.

Hekim tekrar ardına dönerek:

– Haa, bu arada, üzerlik otu yakarak tütsü yap, Güneş kızılığını yitirdiğinde, çocuğunu dışarıya çıkar, yüzü kibleye dönük şekilde hindibanın kaynamış suyunu yüzüne serpiştir, dedi.

* * *

Kurban edecek hayvanı yoktu. Öyle ki yalnız hasta bir oğlağı bile yoktu. Çöpe atacak yiyecek olmayınca hızlı koşan iti gelengi avına çıkmış, gün boyu dağ eteklerinde dolaşp, çok sıkıldığı evden gitmişti. Dağ demişken...

Rıskul o an yaban koyunu vuracakmış gibi kendini aceleyle dışarı attı. Sadık dostu gibi Talğar Dağı bağrını açmış duruyordu. Evet, Talğar’a tırmanmayalı epey zaman geçmişti. Öyle ki en son geçen yıl Sankt-Petersburg’dan gelmiş eğitilmiş bir Rus’a refakat ettiği günden buyana tekrar Talğar’a çıkmamıştı.

Bu da öylesine geçmiş günlermiş. Rusların içerisinde özellikle rütbeliler arasında böylesine yetenekli ve iyisini görmemişti. Metrey, evet, adı Metrey’di. Talğar’ın yüksek zirvesine yol bularak çıkardığı için Rıskul’a çok gümüş para vermiş, Rıskul’un evi o dönem yokluk görmemişti.

O Rus dönerken:

– Eğer dara düşersen haberleş, demişti.

“Durumumu anlatan bir mektup yollasam mı?” diye düşündü Rıskul.

– Ama cehennem dibinde bir kez gördüğü bir Rus’tan kara koyun için para isteyip, avuç açmak ne demek? Bunu yapana kadar tüfeğimi alıp, dağda ava çıkmak daha doğru olur sanırım. ‘Arayan kısmetini bulur’ derler. Geyiğin semirdiği dönemdeyiz...

Talğar’ın zirvesi bulutlu. İnsan ayağı basmamış dağın zirvesine Rıskul ve rehberlik ettiği Petersburglu Rus Metrey’in tırmandığı Talğar. Dünyanın zirvesine o zaman çıkmıştı. Dünyanın kibrine o an şahit olmuştu. “Uludağ’a tırmanan var mı, uların⁵ etinden tadan oldu mu?” diye sorduklarında:

– Var! O da Rıskul, diye cevap vermeleri yeterli.

Dar alının yazısına çare yok! Rıskul artık Saymasay’a gidip, önünü görmek istiyordu. Bolısa eli boş gitmek yakışık almaz. Rasgelirse dağdan bir yaban keçisi vurup, armağan etmekti dileği. Bolıs çok da heveslisi değil, yaban keçisinin etine onun eşleri bile aşermez. Sadece bolısın yirmi yaşlarındaki oğlunun ilgisini çekerdi. Yaban koyununun aşık kemiğini⁶ çok severdi. Bıyıkları terleyene kadar aşık atma oynamışlığı var. Eline yaban koyununun aşık kemiklerini alınca, gökyüzündeki güneşten içine sanki sigara dumanını çeker gibi burnunu havaya kaldırır, mest olurdu. Çocuğunun başka akranlarından cesur olması ve kendine özgüveni Saymasay’ın da hoşuna giderdi. Rıskul onun düşmanı dahi olsa, dağ keçisini onun elinden kabul ederlerdi. Avcı da buna güveniyordu.

Saymasay’ın Kaldıbek adındaki çocuğuna hamileyken baybişesi⁷ Bibisara ayı etine aş ermiş, ilçe karışmıştı. İşine yine Rıskul yaramıştı. İnsan ayağı basmamış yüksek zirvelerde ayıyı vurup, baybişenin derdine deva olsun diye getirmişti. O dönem bir çok yalaka kâhin “O Bolıs beyim, baybişeniz namı yürüyen yiğit bir evlat dünyaya getirecek” diye yalakalanmıştı.

Şafak vakti avcı yola revan oldu. Dağ yolunu hatırlayamayan Şolak Şabdar Rıskul’un tutumunu görünce Esik nehri kenarını takip eden eski yoldan gitmeye başladı. Daha önce 1903 yılının yine böyle

⁵ ular. Kafkas kekligi.

⁶ aşık kemiği. Koyun ve keçilerin arka bacaklarında bulunan dört yüzü kemik.

⁷ baybişe. Çok eşli erkeğin ilk hanımı.

yaz mevsiminde Rıskul tam bu yoldan Petersburg'dan gelen beye refakat etmişti. Ünlü coğrafyacı, büyük ilim adamı Dmitriyev özel olarak Çarlık Rusya'sının başkentinden gelerek, Trans-İli Ala Dağları silsilesinin en yüksek dağı Talğar'ın zirvesini araştırmak istediğinde, ona rehber ve yardımcı lazımdı. Öyle ki, Almatı çevresinden Talğar'ın kayalıklarına hiç kimse tırmanmamıştı.

“Şimdi kimi bulabiliriz?” diyen bölge yöneticileri kendileri araştırmaya başladı. Derken “Doğu Talğar Bölgesinde yaşayan Tav-Şilmembet boyundan Rıskul var” diye duyum aldılar. Yukarıdakilerden aldığı talimatla bolis Saymasay Petersburg'dan gelen ünlü ilim adamına yol arkadaşı ve rehber olarak avcı Rıskul'u görevlendirdi.

İlim adamı o zaman dağlı Kazak'ın cesur kişiliğini görmüş ve tatmin olmuştu. Böylelikle Dmitriyev atına bindi. Fakat Rıskul'un atına binmek yerine güdük boynuzlu, kahverengi öküzle yürüdüğünü görünce, şaşırıldı. Hikmeti daha sonra anlaşıldı ki, kayalıklardan, daracık geçitlerden geçerken o öküz argımakla⁸ bile değişilmezmiş. O zaman Rıskul Esik nehrinin ağzından başlayarak, ilim adamını İli Ala Dağının zümrüt kolyesi Esik Gölü'nün kenarına kadar çıkarmıştı. Orada Dmitriyev:

– Böylesine muhteşem bir yeri gördükten sonra Talğar'ın zirvesine tırmanamasak da, ben amacıma ulaştım! diye Rıskul'un sırtını sıvazlamıştı.

– Esik Gölü'nün etrafından dolaştıktan sonra ulu Talğar'ın kayalık tepeleri başladı, yol çetinleşti. Bitki örtüsünün rengi değişti, yüksek yaylak cennetindeki sıradan dağ gülleri ünlü ilim adamını sevinçe karşıladı. Dmitriyev atından dönerek indi, dağ gülleri arasından suda yüzüyormuşçasına geçip, dağ nanesini okşayarak, geyik otunu kokladıktan sonra:

– O, Edelweiss!⁹ diye bağırdı. Edelweiss, fedakâr, öfkeli kahramanların gülü olarak bilinir. Seni de görmek kısmetmiş!

Rıskul için tüm bu olanlar saçmalık göründü. “Allah'ın bitkisine de böyle şaşırtılmış. İlim adamı mısın, nesin, vakitlice gitmemiz gereken zirveye çıkacak mıyız?” diye sordu.

İlim adamı her bitkiyi kökünden çıkısıyla keserek, titizlikle çantasına koyuyor, dizinin üstündeki küçük defterine birşeyler karalayarak zaman geçiriyordu.

– Bu Edelweiss. Kazakça adı nedir? diye, Rıskul'dan sordu.

– Hey, Allah'ım! Bildiğimiz “kar gülü” işte. Bazen “eñlik” de derler.

– Buna biz akonit¹⁰ diyoruz, peki siz Kazaklar ne dersiniz?

– O tohumu kuruyasıcının adı “ukorğasın”. Hayvan yemez. Yanlışlıkla yerse de ölür.

Esik Gölü etekleri yemyeşildi. Kızıla ve yeşile doymuş çiçekler. Şakayıklar ile unutmabeniler, turnagaları ile anemon çiçekleri, rengârenk güller, sarı yaylar (adonis) ile yıldızpatılar, düğün çiçekleri ile şerbetçi otları, dolana ve hanımelleri iç içe girmiş sayısız bitkilerin adlarını coğrafyacı üşenmeden en ince ayrıntısına kadar sorarak, kayda aldı.

Aynı gün onlar Talğar boğazının başka bir gerdanı olan Akkök kıyısına ulaşarak, orada geceledi.

Akköl; Esik göle kıyasla daha güvenli ve düz bir araziye sahipti. Kıyısında gösterişli dağ ladinleri yoktu. Suyu da yeşil zümrüt gibi değildi. Duru ve ince akıyordu. Kıyısı benekli taşlarla dolu. Hantal taşlar Talğar'ın bağrından bir zamanlar koparak yuvarlanmış belli ki. Esik Gölü ne kadar güzel olsa da, güzelliğini kaynağından beslendiği Akkök'e borçluydu. Esik Gölü yaz günlerini yaşayan bu akşam vaktinde aşığıdan, ayak tarafından yukarı doğru kararmaktaydı.

Dönem Temmuz olsa da, dağın omurgası hala dondurucu soğuk, Akkök açıkları asabiydi. Bu yüzden olsa gerek, kuş yavruları görünmüyordu. Ama gölde hanbalık¹¹ çokmuş, konuk olta atarak, “hemen, şimdi” derken bir kova balığı toplamıştı. Yüksek sesle bağıırıyordu. Bilim adamı oltaya balık geldikçe karısı oğul dünyaya getirmişçesine sevinip, şapkasını havaya fırlatıyordu.

⁸ **argımak.** Asil ve hızlı koşan at.

⁹ **edelweiss.** Alplerde yetişen Alp yıldızı adlı çiçek.

¹⁰ **akonit/ akonitin.** Kurtboğan otu, Asya ve Avrupa'nın dağlık bölgelerinde birçok türleri olan, her birinin zehirliliği farklı ya da benzer alkaloidleri içeren otsu bir bitkidir.

¹¹ **hanbalık.** Bir çeşit gri benekli alabalık.

“*Kendine alimim diyene bak!*” diyerek Rıskul onun bu hareketlerini yadırgayarak izledi. Ne kadar fakir olsa da, sudan balık avlamayı kendine meslek edinmemiş olan Kazak için bu hareketler çocuksu göründü.

Yanındaki yorgun kahverengi öküz biraz otladıktan sonra az ötede geviş getirerek, dizlerinin üzerine yanlamasına çöküp gözlerini yumdu. Zengi atanın dizlerini bükerek namazda oturuşu gibi.

Rıskul kucak dolusu taş kıran çiçeği dalını kıyıya taşıyarak, kuru çalılarla ateş yaktı. Taş yığınlarından ocak yaparak, dışı isten kararan çaydanlığı ateşin üzerine koydu. Hanbalığı gerçekten de çok lezzetliydi, Petersburglu konuğu ile birlikte doyana kadar yediler. Atlar ve öküzle yırtıcılar dadanmasın diye Rıskul tek namlulu tüfeğinin ağzına fişek sürerek, yanına yasladı. Ateş sönmesin diye yine odun topladı.

Yüksek dağın gövdesine tırmanarak oturan bu iki adam yanan ateşe dalıp gitti. Konuk Kazakça bilmiyor, Rıskul’un Rusçası da “*şöyle, böyleden*” ibaretti. Dili ve dini farklı iki adam için sadece yanan ateş ortaktı. Alevler onlara tercüman olmuş gibiydi. Dünyada ateşten temiz bir şey yok. Hatta elmas ile altının bile kusuru olabilir. Fakat ateşte kusur göremezsiniz.

Seyahat öncesinde Dmitriyev’in içinde kimi şüpheler oluşmuştu. Yabancı bir adam, dil bilmiyor, çok konuşmuyor, gizemi kimse tarafından bilinmeyen birisi. Talğar’da yaşayan bir Rus’un dediği gibi tipi, mayası soyguncuya benziyordu. Kanyonu bol dağ içerisinde onu yok etse ne yapabilirdi?

O an sofraya başında ekmeğini paylaştıktan sonra Rıskul’un aleve bakarken daldığını gördü. Yanan alevin parlayan kıvılcımları arasında güzel bir resme bakıyor ya da harika bir melodi dinliyormuş edasıyla duruşunu süzerken şunu düşündü: “*Yok, yok. Böyle bir insanın kötülük yapması mümkün değil*”.

Birlikte bağladıkları kendisinin doru atı ile Dmitriyev’in bindiği kara at gecenin karanlığından ürkmüşçesine iç çekip, birbirlerine kışneyerek pineklemekteydi. Kahverengi öküz ise boynuzunu bilemekten sıkılacağına benzemiyordu. Ara sıra damağına kemik sıkışmış gibi yutkunup, tekrar geviş getirmeye devam etmekteydi.

Tevekkül gecesı. Aşağılardan gelerek, “gökyüzü” denilen dağın “Talğar” adlı zirvesinin sırrını çözmek için bu kadar zahmetli seyahate katlanan Dmitriyev’in yaptığı da erlikti. Bilim yolcuğu için sadece erlik gerek. Ona rehberlik ederek, tabanı toprağa değmeden, dağ taş dolaşan Rıskul’un yaptığı da büyük erlikti. Bunun farkında olan bilim adamı sonraları Taşkent’te yayınlanan “Talğar: Trans-İli Ala Dağlarının En Yüksek Zirvesi” adlı eserinde şunları yazmıştı:

“28 Temmuz 1923 tarihi benim Talğar’ın zirvesine tırmanışımın 20.yıldönümü. 28 Temmuz 1903 tarihinde ben Talğar’ın Güney cephesindeki en yüksek buzula tırmandım. Oraya ‘Bagatır’¹² adını verdim.

Benim rotam, Almatı’nın doğusuna kırk kilometre uzaklıktaki Esik nehri boyu idi. Esik nehri Trans-İli Dağlarının kuzeyinden akar. 1904 yılında bu rotayı Prof. Sapojnikov kullandı. Fakat Sapojnikov bu nehrin boyundan ilerleyerek, Ak Göl’e ulaştıktan sonra oradan geri döndü. Ben ise Ak Gölü geçtikten sonra on, on iki kilometrelik zorlu bir yolculukla seyahatimi tamamladım.

Fakat 1903 yılında şansına rehberliğimi Doğu Talğar bölgesi Kazaklarından Rıskul Jılkıydarov yaptı. Prof. Sapojnikov’un Rıskul gibi bir rehberi yoktu.

O Şilmembet boyuna mensup sıradan bir Kazak idi. Köylü olsa da ruhu güçlü, kuvvetli, dayanıklı bir Kazak. O çevrede Trans-İli Dağlarını iyi tanıyan avcı yoktu.

Rıskul daha önce hiçbir haritada yer almayan, zorlu ve tehlikeli yollardan Talğar’ın arkasından dolaştırarak beni Esik nehrinin doğduğu noktadan daha ilerisine götürdü. Onun sayesinde benim 1903 yılındaki seyahatimin önemli ilmi sonuçları oldu. Bu başarıım için ben rehberim Rıskul’a sonsuz minnettardım. Onun öylesine çetin uçurumlardan, cam gibi parlak buzullar arasından yol bulup, tüm gücü ve çevikliğiyle beni götürüşünü görmeliydiniz.

¹² Bagatır. Bahadır.

Talğar zirvelerine ilk tırmanan araştırmacı, ilim adamı olarak ben buzulların eteğindeki Esik nehrinin ağzından başlayan vadiye 'Rıskul Vadisi' adını vererek, onun ismini ölümsüzleştirmek adına bu hakkımı kullanmaya karar verdim. Çünkü onun ilme çok emeği geçmiştir.

İlim adamı bu dizeleri yirmi sene sonra yazdı. Yirmi yıl önce Ak Göl kıyısında gece yarısı ateşin karşısında otururken o bu kararı vermişti. O gece ateşin başında Rıskul topuklarının üzerine çömelmiş, kömürleşen odunları karıştırırken buz dağının merhametini uyandıracak sır dolu ve öfkeli şarkıyı mırıldanıyordu.

“Zenginlik peşine düştüm on yaşımda,
Çekerim ağır kurşundan,
Su koysan sırtına dökülmezdi,
Kendini bilmez o da bir gün rahvan atından”.

– Konusu ne? diye, sordu ilim adamı.
– Sinsi yaşam, kısa hayat, uzaklardaki doğduğum yer hakkında, dedi Rıskul.
– Sizin doğduğunuz yer Talğar değil miydi?
– Çimkent. Tülkibas'ı duyanlar, orada Aksu-Jabağılı'yı bilir!
– Ha-a-a? Aksu-Jabağılı? Bilirim, bilirim. Bilim adamının iki gözü önünde yanan kıvılcım gibi parladı.

“O, doğasına kurban olduğum Aksu-Jabağılı! Seni Petersburglular da tanıyormuş ya!” diyerek Rıskul müteessir oldu.

Ertesi günü Rıskul Dmitriyev'i Talğar'ın en yüksek zirvesi olan “Bagatır'ın” (Bahadır) parıltılı buzullarına götürdü. Yukarıdan baktıklarında aşağıdaki oyukta otlayan yaban dağ keçileri açıkça görünüyordu.

– Biz yabarlardan da yükseğe çıktık sanırım, dedi Rıskul.

Yükseklere tırmandıkça nefes almak güçleşiyordu. İlim adamının adımları yavaşladı. Baş dönerek, gözleri kararsa da, o ölüm kalım mücadelesi içinde defterine bir şeyleri not etmeye devam etti, yazdıkça yazdı.

“Rıskul” diye seslendi bilim adamı nefes almakta zorlanarak, *“şu aşağıdaki yaban keçilerinin otladığı vadi artık senin adınla anılacak. Bütün ilmi eserlerde oranın adı bundan sonra “Rıskul Vadisi” olarak anılacak. Esik nehrinin başladığı yer”* dedi.

– Adım kitaba yazılacak kadar kimim ki ben, hangi âlim mişim? diye soran Rıskul bir şey anlamamıştı.

– Hayır, kardeşim, bir bilim adamı için senin geçen emeğin ve desteğin bir alimin emeğinden az değil. Senin emeğin sadakattir.

– Böyle bir emek için hiç olmazsa, bir dağ keçisi vurup dönelim, diyen Rıskul'un keyfi yerine gelmişti. Emeğinin farkında olanı kim sevmez?! Şu Rus'a yaptığı hizmetin kaç mislini o ömrü boyunca Davılbay ve Saymasay'a defalarca yapmıştı. Onlar Rıskul'u neden fark etmiyordu? Onun emeğine verdiği kıymet nerede? Fakat şu Rus bilim adamı iki-üç gün yol gösterip, refakat ettiği için ona *“adını coğrafya tarihine yazacağım”* diyordu.

O yolculukta Rıskul kendi adını taşıyan vadiden bir yaban keçisi de avlamıştı.

* * *

O zamandan buyana tam bir yıl geçti. Rıskul kendi vadisine tekrar dönmüştü. Vadiye “Rıskul” adı verildiği için kendini özel mülküne gelmiş gibi hissediyordu. Oradan artık kendi özel geyiklerinin birini avlayarak dönmek istiyordu.

Fakat şanssızdı. Geçen yılki bolluk bu sene yoktu. Havada geyik kokusunu hissetmiyordu. Gün boyu su başında pusuya yattı, geyik görünmedi. Ayak izleri de eskiydi. Yakın zamanda suya inmedikleri belliydi.

Dinlenerek yolda iz sürse, belki bir av denk gelirdi, lakin Turar için endişelenmeye, tayına gem vurulmuş kısırak gibi sabrı tükenmeye, kendi kendine huysuzlanmaya başladı. *“Lanet olsun, Saymasay için geyik avlar dönerim diye düşünürken, oğlum kim bilir ne halde? Allah kahretsin, geri dönmeliyim. Yolda atıma sürüden bir kara koyun atar dönerim. Ne olacak, en fazla Sibir’e sürerler”* diye mırıldandı.

Derken tüfeğini sürüyerek, aşağıda bağlı bıraktığı atına doğru yönelmişti ki bir hayvanın avuç içi büyüklüğünde izini fark etti. *“Pars!”* diyerek birden irkildi, tüm vücudu buz kesse de yürümeye devam etti. Anında kendini toparlayarak, gördüğü izi bir müddet sürdürdü. *“Karşıma bir çıksa, avlayabilsem, benekli parsın derisi bolis için kıymetli bir hediye olmaz mıydı?”* diye düşündü.

Dağ sakın, zirve kar ve buz kaplı. Uyuşuk taşlar. Hayat belirtisi yok. *“E, gitmiş olmalı uyanık. Geyiğin izini sürüyor olmalı. Bu yüzden geyik suya inmemiş ürkmüş olmalı. Pars ürkütmüş anlaşılan”*.

Çalılar arasında bir şey kıpırdar gibi oldu. Gözlerini ovalayarak, hayal gördüğünü sandı. Tam da önünde kapı ve başköşede gerilmiş gibi görkemli bir pars duruyordu. Baş eğecek gibi değil, “gelirsen gel” der gibi dikiliyor.

Birbirlerine çok yakınlardı. Yerinden kımıldasa pars yanında bitecek gibiydi. Ama sıçramadı. Tok olsa gerekti. Altın renkli benekli tüyleri pırıl pırıl parlıyordu. Ayrıca tüyleri yeni uzamışa benziyordu. Savaşçı sultan duruşu, gerçek bir asalet.

Pars Rıskul’a bir süre uyuşuk halde baktı. Avcı tüfeğini kaldıracak olsa, sanırım mermiden önce sıçardı.

Avcı önceleri yüreği ürperse de, paniğe kapılmadı. Eğer doğrudan kaçsaydı kurtulamazdı. Pars insanın tabanını görsün yeter ki, hemen cesarete gelir. Gücü böyle ortaya çıkıyor derler.

Rıskul savaşçıya gözlerini dikti, efsunlanmıştı. Gözünü o an kırpsa tehlikedeydi. Tek başına dağ, taş dolaşırken birçok zorluk yaşamıştı. Ayı ile de boğuştu, sürü halindeki kurtların arasında da kaldı. Onların hiç biri bu kıyametin yarısı kadar bile olamazdı. Bu gerçek bir sınav olmalıydı. Yüz veya ağzının bir kenarı seğirip, en ufak bir korkuyu hissettiğinde pars ok gibi fırlamak için hazır bekliyordu. Ne kadar pehlivan olsan da, bu erkeğin karşısında dayanabilmek mümkün değil. Bu savaşçı bir çarpmayla ağır bir devenin belini bile kırar.

Aşağıdan Tibet kekliklerinin sesi duyuldu. Pars’ın bir kulağı hafifçe kıpırdar gibi oldu. Az önceki keklikler tekrar gıdaklayarak, kanyonun bir yamacından diğer yamacına doğru uçmaya başladı. Üstlerinde buzulların zirvesi. Yardıma gelecek kimse yok. Rıskul belaya kalsa, onu kim arayacak? Diğer yandan Talğar’ın bu kadar yükseğine kadar tırmanabilen hiç kimse olmamış. Dmitriyev ise uzaklarda. Kısa bir zamanda Rıskul’un aklından neler geçti, neler? Başına bir hal gelse, kurda kuşa yem olacak, kemikleri her yere dağılıp defin bile edilemeyecekti. Geçen yıl gelen bilim adamı vadiye Rıskul’un adını vermişti. Sebepsiz yere gitmese ne olurdu ki, Rıskul’un vadisi ne yapsın, Rıskul’un kazılmamış mezarı olacak.

Birbirini efsunlayan bakışlarla kritik anlar geçti. Bir ara Rıskul dayanamayarak:

– Hey, benekli dedi, yavaşça. Ben sana zarar vermeyeceğim. Git, git hadi!

Pars Rıskul’dan bakışlarını kaçırdı. Fark ettirmeden, yaprak ve çalıları hışırdatmadan, pamuğun üzerinde yürüyormuşçasına, sakın ve cilveli adımlarla, heybetli bir heykel gibi gitmeye başladı. Sonra bir anda karşıdaki sarp kayaya sıçrayarak, zirveye doğru yöneldi. Ne bir taş parçası, ne kırağı aşağıya yuvarlanıp düşmedi. Sarp kayalıklar üzerinde değil de, havada yürüyor gibiydi. Atış mesafesinden hala çıkmamıştı.

“Ateş etsem mi ki?” diye Rıskul’un aklından zalim bir düşünce geçti. Daha sonra tövbe etti. *“Bu kadar samimi, sözüne sadık, kral savaşçıya arkasından sürünerek ateş edersem, bu ölümdür”* diye düşündü Rıskul. Tanrı gibi benekli deri yerine, Saymasay keçi derisini niye giymesin?

* * *

Dağ keçisinden yana şanslı olmasa da, parsla karşılaşan Rıskul kan dökmeden ayrıldığına sevinliyordu, kederli gönlü bayağı bir hafiflemiş, keyfi yerine gelmişti. Az önceki parsın mertliğine kani gelerek, onu kendine pir kabul edip kanatlanmış gibiydi. Sıradan ufak-tefek nafile hayatın kaygıları için, sıradan bir yaban keçisi avı için gönlü kırılmış, hüznülenip küsmüşken birden silkindi ve gayreti yerine geldi. *“Börünün azığı ile erin azığı yolda değil midir Tanrım, Saymasay’ın bir kara koyununu izinsiz alıp gitsem ne olur? Bolısa birçok koyun ederince hakkım geçti, ben neden bu kadar yalnızım, lanet olsun!”* diyerek, Rıskul bolısın sürülerinin yayıldığı otlığa doğru at bindi.

“Köjeden¹³ başka aşım yok, Hüda’dan başka dostum yok” kendimden medet ummasam, bana kimin canı acısın. Bolıs için bir koyun, bostancının bir kavun çekirdeği gibi değil midir?”

Kara koyun sürüsü Kekilik vadisinin güney sırtlarındaki otlarla kaplı, sulu çimeninde yayılıyordu. Dağdan inerek yaklaşmakta olan yalnız atlıyı fark eden çoban Eralı eşeğini “dehleyip”, avcının önüne çıktı. Atlı yaklaştıkça Rıskul olduğunu tanıyarak:

– E, bu kimmiş desem, bahadır mıydın? İyi misin, babalık? Ailen, sağlığın, malın mülkün yerinde mi? Avdan mı döndün? Av bereketli miydi?

Basık burunlu yaşlı adam yaltaklanmaktaydı. Gerçek hali de dağ vadisi gibi safdildi. Fakat az önce sorduğu hal hatırı dalga geçer gibi duyuldu. *“Eli boş olduğunu gördüğü halde bir de “Av bereketli miydi?” diye soruyor. Avdan yılan yalamış gibi eli boş döndüğüm apaçık ortada değil mi?!”*

– Ereke, oradan bir kunan¹⁴ koyunu yakalayıp, önüme atar mısın? dedi, avcı.

Koyun çobanı *“şakalaşıyor”* diye düşündü.

– Zenginin malını ne edeceksin yiğidim, diye yayılarak gülümser gibi oldu.

– Hey, Ereke ben gayet ciddiym.

– A-ha, bahadır, düşkün ağanla kafa bulasın geldi değil mi?! Doğrusu, kendimin olsa *“sözünün sadakası olsun”* der, o kunan koyunu atına atardım. Elden ne gelir, ne çare babalık?!

– Olmadı, beye git de ki *“bir koyununu Rıskul zorla götürdü”* de, ben sana eziyet etmişim gibi sızlan. Sonrasını ben kendim hallederim. Koyuna çok ihtiyacım var, kusuruma bakma ne olur.

Rıskul sürünün kenarına yaklaşırken, sadece semiz koyunlar homurdanıp, yaban koyunu gibi bakışlarla ürkek kaçmaya başladı.

– Hey, bahadırım, ne yapıyorsun sen, çocuk gibi kendi halinde otlayan sürüyü ürkütüyorsun.

Rıskul artık onun sözünü dinlemiyordu, atını dörtlale koşturarak, semiz bir koyunu yakaladığı gibi atına çaktı ve önüne bağlayarak yoluna devam etti.

– Kusura bakma Ereke. Affet beni! Bolısa beni kötüle. Hepten kötüle gitsin.

– Bu delirdi mi? diyen çoban eşeğini dehledi.

* * *

Çoban Eralı (Ereke) Rıskul’un dediği gibi ne sızlandı, ne de onu bolısa yetiştirdi. Avcının yaptığı kabalık, hatta ihanet bile olsa da *“Rıskul da benim gibi fakir. Ne yapayım, kendi dirseğini kendin dişleyemezsin ki. Onu yakalatarak elime ne geçecek. Böyle azgınlığı yoktu, çaresizliğin pençesine düşmüş olmalı, dara düşmüş demek ki”* diyerek, Eralı olanlar hakkında hiç kimseye bir şey söylemedi.

Fakat *“köyün hırsız uyumaz”* derler. Kara koyunu önüne bağlayıp, dörtlale giden Rıskul’u bolısın köylerinden bir yandaşı görüp bolısa yetiştirdi. Bey bu haberi önemsememiş gibi davrandı.

¹³ köje. Taneli tahıl tohumlarıyla suda pişirilerek yapılan bir Kazak yemeği.

¹⁴ kunan koyun. 3 yaşındaki koyun.

Çobana da baskı yapmadı. *“Hey Allah’ım bunu da laf diye konuşuyorsun”* diye haberciyi tersleyerek gerisin geri yolladı.

Bu konuşmaya şahit olanlar:

“Vay be, bizim bey çok anlayışlı ve aydın kişi. Tukımbay olsaydı, sağa sola pisleyen bir keçi için öfkelenir, kıyameti koparırdı” diyerek bolısın şanına şan kattı.

– Böylelikle bu konuşma unutuldu bile. Bir gün bolıs çevre köyleri dolaşmak için atına bindi. Yanına birkaç adam alarak yola çıktı. Aralarında köy muhtarı Tavbay da vardı. *“Köye bolıs eğer kendi geldiyse, bu sebepsiz değildir”* diye düşünen halkın keyfi kaçtı. Yine ya yeni bir vergi konulacak veyahut birilerini yargılayıp, cezalandıracaklar. Bolıs boşu boşuna gelmedi.

Halkın beklediği gibi çıkmadı. Kimse cezalandırılmadı. Yeni vergi de koyulmadı. Bolıs köy muhtarının evinde kırmızı içtikten sonra yemeğe de kalmadan Tav-Şilmembet’in yurduna doğru atını sürdü. Atını Rıskul’un fakirhanesinin sundurmasına kadar yanaştırdı:

– Rıskul! Hey batur, dışarı çık diye seslendi.

Rıskul’dan önce kurt bakışlı, esmer çocuk dışarıya fırlayarak, kapının önündeki atlıları görünce hemen içeriye koştu:

– Baba çabuk olsana, dedi Turar çocuk yüreği çırpınarak.

– Kim geldiyse ödü patlamaz, bekler. Endişelenme! diye öfkeli söylendi babası.

Rıskul dışarıya çocuğuyla çıkmak istedi. Babası Turar tereddüt edince “yürü” dedi.

– O, beyim! Her şey yolunda mı!? diyen Rıskul at üstündeki Saymasay’a elini uzattı. Daha sonra Turar’ı dürterek:

– Bolısa selamını versene dedi. Baraka gibi yüksek kızıl aygır üzerinde oturan bolısa çocuğun uzattığı el yetişmedi. Bolıs ise eğilmedi.

– A-ha, bu cılız şey senin mi, batur, dedi bey umarsızca. Uzattığı eli havada kaldığı için öfkelenen çocuk bolısın iğneleyici yuvarlak suratına, çarpık, kırışıklıklarla dolu, sırttan gözüne dik dik baktı. Onun bu halini fark eden bey: *“Kurt yavrusuna da bak sen, babası gibi yürek yemiş”* diye tiksintiyle bakıp, gönülsüz eğilerek elini uzatmıştı ki, çocuk kıvılcım saçan gözleriyle bir kez daha bakarak, arkasını dönüp gitti. Rıskul sırtarak baktı. Çocuğu suçlamadı. Onun bu davranışını içinden desteklemiş gibiydi.

– E, beyim in atından. Gelmişsin, davet edip getirtemediğimiz saygıdeğer konuksun. Fakirhanenin koyunu demez isen, bu evin dumanı, niyeti helaldir. Misafirimiz olun.

– Yiğidim hey. Ben indiğim yere yük olurum. Bana keseceğin koyunu kesip yemişsindir.

– Haa, kayıp koyunun peşindeyim desene bolıs bey. Anlaşıldı, niye beni özledi diyordum. Çoban Eralı’nın suçu yok. O koyunu zorla ben aldım. Bu çocuk tifüsten yeni kurtuldu. Ona kara koyunun eti lazım dediler. Borçlu kalmam bilirsin, *“bir koyun için bolısa gidip keyfini kaçırmayım”* diye düşündüğüm için de çobandan selam göndermiştim. Kusur varsa benimdir... Borcumu öderim.

– Hey, bahadırım, er adamın boynunda ince sicim çürümez derler. Boş ver onu şimdi. Benim gelme sebebim seninle özel bir konuyu yüz yüze görüşmek.

Biri atlı, diğeri yaya ötedeki dağ geçidine doğru ilerlemeye başladılar.

Bolısın bu özel görüşme isteğine anlam veremeyen muhtar ve ulaklar şaşkınlık içerisinde Rıskul’un kapısı önünde kala kaldılar. Turar ise bir onlara, bir dağ geçidine doğru giden babası ile bolısın ardından bakarak hoşnutsuzluğunu gösterdi.

Başka bir çocuk olsa, evine gelen bu kadar çok yetkiliden dolayı kıvanç duyardı. Turar’ın tekrar içi ürperdi. Nihayetinde bu gelişin sebepsiz olmadığını, iyilik getirmeyeceğini çocuk bile hissetmişti.

– Hay, anasını!.. Annen nerede? diye sordu atının üstünde canı sıkılan muhtar Tavbay.

– Onun annesinden ne istiyorsun? diye diğeri güldü.

– Bunun anası genç, bilmiyor muydun? İzbayşa, hala çok güzel. Bu cılızın öz anası rahmetli Kalipa vefat edince, Rıskul bolısın rızasını almadan İzbayşa’yı nikâhına aldı.

Çocuk şişman surata cevap vermedi.

– Bunun yanı sıra erkek kurdun kendisi de yabancı. Yoksa uluyacak iti, sıkacak biti yok, fakir şey birilerinin istetmeye hazırlandığı İzbayşa’sını alıp kaçmadı mı? diye şişman suratlı muhtar devam etti.

“Çocuk duyuyor, anadan öksüz çocuğun yüreği incinir” diye düşünmek şöyle dursun aklından bile geçirmedi. Her şeyi ters düz etti. Yanındaki ulak:

– “Hey, muhtar, bırak artık. Çocuk dinliyor” – demek üzereyken, ukala şeyden çekindi. Bir diklenirse kabalık yapmakla kalmaz, vurup yıkmadan durmaz. Bolısın polisi gibi. Üzerinde üniforması, belinde jopu yok, yoksa polisin ta kendisi. Onlara özeniyor.

İzbayşa Tüymetay’ın elinden tutarak köydeki İhtiyar Ahat’ın evine gitmişti. Ahat’ın yaşlı eşi küçük köy Tav-Şilmembet’in akraba ve komşu kadınlarını keçe basmak için yardıma çağırmişti. Rıskul’un barakası önünde bolısın başını çektiği bir grup atlının durduğunu tüm köy gördü. Hepsisi de evlerinin eşiğinden sıkış-tıkış bakıyordu. Mülteci olan ve panikleyen köy ahalisi “nasıl yani?” diyerek korkmuştu. Keçi kılından buzağılar için çekme halatı ören dağınık kaşlı Ahat’ın yanı sıra hem kollarını sıvayıp keçe yapan kadınlar, hem de onların gölgesine gizlenen çocuklar korkunç bir şey olacak beklentisiyle, nefeslerini tutmuş, yere çakılmış kazık gibi şaşkınlıkla bakıyordu.

Temmuz sıcaklığında güzün aralığında kara soğukta titreyen ağacın tepesindeki yaprak gibi o küçük köy bolısın aniden yanındakilerle gelişinden huzursuzdu.

“Vergi mi topluyorlar?” dedi Ahat çaresizlikten. “Yoksa bir şeyden dolayı suçlu muyuz?”

Ahat – Tav-Şilmembet boyunun aksakalı, bilgesiydi. Tülkibas’tan göçeli saygınlığı daha çok artan ihtiyarı. Sinsi fakirliğin döngüsüne ne kadar direnirse dirensin baş eğmemiş, doğruluktan şaşmamış, yüreği tertemiz bir ihtiyar. Meselesi küçük olsa da, temiz giyinip, bembeyaz sakalını yuvarlak şekilde her gün kısaltan takva sahibi bir adam. Büyük burunlu. Kaşları gözüne düşüyor. Yaz kış kırağı düşmüş gibi. Bunu halk işaret kabul ederek, Ahat’ı kendilerince aziz gibi görüyor. Tanrıdan başkasına tapmayan, dağ taş demeden gezen Rıskul’un kendi de Ahat’ın sözüne saygı duyardı. Ahat ise bahadır kardeşinin halinden anlar, yanlış yönlendirmezdi.

Ahat’ın arzusu vakti geldiğinde göçmek zorunda kaldıkları topraklara geri dönmekti. Güz rüzgârıyla sürüklenen çalı gibi Şilmembet boyuna mensup yirmi hane Aksu-Jabağlı nehrinin kaynağından çıkarak, düşe kalka bu Talğar’ın eteklerindeki sayısız dağ geçitlerinin birinde sıkışıp kaldı. Yerli halk bunları “Tav-Şilmembet” diye adlandırdı.

Bundan otuz kırk yıl kadar önce Tülkibas’ın Aksu-Jabağlı bölgesinden Hokand Hanlığı’nın zorbalığına dayanamayarak göçmek zorunda kalan bir Kazak köyü, Almatı’nın yamacına gelip yerleşmişti. Onlara da ‘Dala-Şilmembet’¹⁵ denilmişti. Onlar dağda değil, ovada yaşırdı.

Başlangıçta Ahat, Rıskullar kendilerinden önce gelen muhacir akrabalarının yanına barınmaya gelmişlerdi. Fakat yabancıların adı yabancı, Dala-Şilmembet sonradan gelen soydaşlarına yardım edemedi. Doğu Talğar Bölgesinin bolısı Rıskul’un grubunu Dala-Şilmembetlerle aynı yere değil, dağın bir vadisine Besağaş denilen bölgesine yerleştirdi.

Ekin yetiştirerek, mahsulleriyle geçinenler için Besağaş uygun bir yer değildi. Su çıkarıp, tohum ekmek için takke kadar yeri yok, eşeğin arkası kadar küçük bir yer. Sadece az hayvanla geçinilebilirdi.

Kara toprağın eteğinden tutarak, sefalet içinde yaşayan Tav-Şilmembetliler eski yurtlarına dönmek istiyordu. Doğdukları toprakları, altın beşiğini çok özliyordu. Kuş gibi uçup varacak değil ya kanatsız halk. Bir de onun üstüne Davılbay hala öfkeliydi. Yirmi hane Selik’in isyanını püskürtemedi. Davılbay da ölümlü can. O ölünce ne değişecekse? Yerine gelecek başka bolıs ne düşünür? Bilinmez.

Tüm dünya kapanmış, Talğar’ın beyaz zirvesi ile bazen bulutlu bazen açık gökyüzünden başka bu Besağaş’tan hiçbir şey görünmüyor. Dünyada ne olup bittiği belli değil. Rus devleti ile Japonya savaşıyor dedikoduları yayılıyor. Bu neyin savaşı kim neyi paylaşamıyor, orası karanlık.

Böylesine ayrı kalmış, “yabancılar” olarak adlandırılan küçük bir köye bolısın kendisi gündüz vakti gelip, Rıskul ile özel görüşmesinin sırrı neydi?

¹⁵ **Dala-Şilmembet.** Tülkibas’ın Aksu-Jabağlı bölgesinden gelerek, Almatı’nın ovalık bölgelerini yurt edinen Kazak boyu.

Köy şaşkındı. Ahat da şaşkın görünüyordu. Bilge ihtiyarın şaşkın bakışlarını fark eden diğerlerinin umut ve endişeleri birbirine karışmış, ilgisiz bir haldeydi.

* * *

Kara koyunun maliyeti pahalıya mal oldu. Az evvel bolıs da, “*Er lokması er kursağında kalmaz*” demişti. İşte bu lokma Rıskul’un boynuna bir yular gibi bağlanıp, boğmaya başladı. Bolıs Rıskul’un küçük hatasını bağışlamadı. Kara koyunu bahane edip, Rıskul’u başka bir çetin yola sürdü. Dediğini yapmazsa suçlu duruma düşecekti.

Akşamın alaca karanlığında ahali hanelerine çekilirken Rıskul Şolak Şabdar’ı eyerleyip bindi. Çalılarla kaplı ovanın aşağısına doğru ağaçlar arasından aheste aheste ilerlemeye başladı.

Bu yolculuğu Ahat’tan başka kimse fark etmedi. İhtiyarın kalbi yine bir şey sezmiş gibi titredi. İçinden “*Aşağılık bolıs, bu yiğidi yine kesin atlara gönderdi. Tekrar bir belaya düşmeyeydik. Daha önce etraftaki kıkıyruklu toynaklıları bolısın açgözü doysun diye onun boğazını tıka basa dolduran Rıskul’un eline ne geçti, zavallı, ne kazandı? Bu işten zar zor el çektiymiştik. Kendisi de bundan sonra at almaya (çalmaya) gitmeyeceğine söz vermişti. Bu ne iş, bu ne gidiş, yahu! Demek, tekrar kapana sıkıştı, aslanım!*” diye düşünerek, “ah” çekti. Rıskul’u yutan uçurumun dibindeki ürkütücü karanlığa uzun uzun baka kaldı. Obur, karanlık gece, tıpkı bolısın boğazı gibi çökmüştü, umursamazca baktı. Şabdar ile binici uçurum aşağısındaki patikadan usulca, kaplan yürüyüşüyle kayarak ilerliyordu. Birkaç kere yakınından yarasalar uçtu. Ansızın karanlık dalların arasından gözleri ıslı ıslı parlayan bir baykuş belirdi. Baykuşa dönerek:

“*Ah, eğik gözüüm, diyerek baykuşa gülümsedi. İkimiz de gece eşkıyasıyız. Bizim hayatımız gece başlar. Hee-e, tavşan avlamak için pusuda yatıyorsun demek*” dedi. Bu sefer Rıskul at sürüsü alıp dönmeyecek. Bu seferki yolculuk sadece yalnız bir at için yapılacak bir eylem. O yalnız atı almaktansa, at sürüsünü getirmek daha kolaydı. Bolıs Rıskul’u bu sefer Tukımbay’ın meşhur Kızıl Cebesini çalmaya yollamıştı.

Kızıl Cebe, ötesi Alban, berisi Kañlı, Istı, Janıs, Jalayır, Şapıraştı boylarının yerleştiği civarın yalnız parlayan yıldızı gibi ün salmış bir küheylanıydı.

Kızıl Cebe, Kerim adında kasabadan bir çiftçinin *salpı karın*¹⁶ kara kırsrağından doğma safi kırmızı bir tay. Sıska *jabağtyken*¹⁷ Karakemer’den gelen Kañlı boyundan Kerim’in bir dünürü gelip almıştı. Kızıl Cebe, *kunan*¹⁸’dan *dönen*¹⁹ e geçişinde Nisan ayında boy veren lale gibi muhteşem bir küheylana dönüşerek, toy eğlencelerinde düzenlenen baygeleri²⁰ kazanarak dillere destan oldu.

Bir sene evvel Karakemer ovasında yapılan baygeye Rıskul Turar’ı atının arkasına bindirerek götürmüştü. Turar Kızıl Cebe’nin yaman bir koşu atı olduğunu o an anlamıştı. Daha sonra Besağaş’a döndüğünde çocuklarla koşarak oynarken yarışıp: “*Ben Kızıl Cebe’yim!*” diye bağırıyordu. Korğan ustanın oğlu Arman ise:

– Ne Kızıl Cebesini ya, sen Şolak Şabdar’sın, diye tartıştı.

Arman Besağaş’ta dünyaya geldi. Turar’la yaşıt. Babası ata topraklarına döneceği günü ümit ettiği için oğluna Arman adını vermişti.

– Yok ya, ben Kızıl Cebe’yim, diye diklendi Turar.

– Ya sen kendin bir düşünsene babanın bindiği at Kızıl Cebe değil, Şolak Şabdar dedi Arman, doğru söylediğini vurgulayarak.

¹⁶ **salpı karın.** Kazaklarda 8-12 yaş aralığındaki atlara verilen ad.

¹⁷ **jabağı.** 5-6 aylık at yavrusu.

¹⁸ **kunan.** 3 yaşındaki erkek at.

¹⁹ **dönen.** 4 yaşındaki erkek at.

²⁰ **bayge.** Ödüllü at yarışı.

– Şolak Şabdar ben değilim, o Orazbak diye Turar cevap verdi. Orazbak Rıskul’un kardeşi Moldabek’in oğlu. Kibirli ve kendini beğenmişti.

– Evet, evet Şolak Şabdar benim, diye Orazbak kibirlendi. Çünkü Şolak Şabdar Besağaş’ın en iyi atıydı. Bu durum Orazbak’ın övünmesi için yeterliydi.

– İşte, dedim ya size, diyen Turar tartışmadan haklı çıktı. Artık onun Kızıl Cebe olduğunu kimse tartışmayacaktı.

Şimdi Rıskul Tukımbay’ın Kızıl Cebesini ne yapıp yapıp getirmek zorundaydı.

Bolısın onunla az önce özel görüşmesinin sebebi buydu. Bolıs Tukımbay’dan Kızıl Cebe’yi almak istediği haberini ileteli epey zaman geçmişti.

Tukımbay ise liyakat göstermedi. Kızıl Cebe’nin yurdu bizim köy. Kerim’in kara kırsağından doğduğunu kimse inkâr da etmiyordu. “Hayvanımızı geri yolla” diyerek, tehdit etmeyi de denedi. Bey buna da yanaşmadı.

Tukımbay da sıradan birisi değildi. Son seçimde bolıs olmak için yarışmıştı. Bu nedenle Saymasay ile arası daha da açıldı. Sonrasında ise durum kavgaya dönüştü. Sayma-say “*alacağım!*”, dedi. Tukımbay “*alamazsın!*” dedi. Bir sonraki hedefi pis Tukımbay’ı ne pahasına olursa olsun aşıştırmak.

Rıskul neyle karşı karşıya olduğunu ve sonunda onu neyin beklediğini biliyordu. Kızıl Cebe’yi elde ettiği takdirde Saymasay’ın eli boş durmayacağını hissetti bile. Bolıs ile özel konuşurken tüm varlığını sarsan bu sonun şüphesini açıklamak istemişti, ancak bolıs:

– Hey, yığıdım, senin işin sadece getirmek, sonrasında ne yapacağımı ben bilirim. Belki Kırgız tarafına aşırıyorum. Orasını bana bırak, diye niyetini biraz göstermişti. Ardından:

– Bu sefer dileğimi yerine getirirsen, kazanırsın. Yanlışla düşmeden doğru bulanmaz. Dolayısıyla dediklerimi yaparsan, aramızdaki husumeti de unutmaya hazırım, sen de unut. Darılırsın, gücenirsin ancak benden hayırlısını bulamazsın. Aynı soydunuz. Sen Şımır boyundan, bense Janıs boyundanım. Her iki boy da aynı ata anadan gelmekte. Kırk sene cenk yaşansa bile hısım hısıma kılıç çekmez, dahası kılıç kınını kesmez, demişti.

Rıskul bolısın bu konuşmasından şüpheliydi. “*Kökleri bir olan birbirine zarar vermezse, hısıma hasımlık edilmezse, Janıs boyu şöyle dursun, Şımır’ı Şımır boyu öz yurduna neden sığdırmadı, dışladı? Davılbay baba tarafından seninle kıyaslayınca bana daha yakın değil miydi?*”

Rıskul bu düşüncesini sesli dile getirmedi.

Yine çaresiz “*tamam, bolıs beyim*” demekle yetindi.

Saymasay’ın topraklarına yerleşmiş, suyundan içmiş, otlagını kullanmışsın o halde dediğini yapacak, emrine boyun eğeceksin. İtaat etmeyeceksen, yoluna git. Haydi, Doğu Talğar bolısın sınırlarından defol. Nereye istiyorsan oraya git.

Doğu Talğar toprağına ayak basalı yirmi yılı aşmış. Yirmi yıldır göze görünmeyen o kıl boyunduruğu Rıskul boynuna geçirmiş. Bütün çırpınışına rağmen bu kölelik esaretinden kurtulamadı. Son bir sene bolıstan uzak durmak için çabaladıysa da yine tuzağına düştü.

– Bir koyunun değeri bahanesi oldu. Koyun bir yana Saymasay yurdundan kovacaktı. Nereye gidecek? Tülkibas’ın kapıları kapalı. Merke ile Juvalı’dan yer bulunmadı.

Yedi höyükli Talğar’ın yüksek zirvesi, Janğırık düzlüğünde su birikintisi altınla buharlaşmışçasına erimiş; etrafını koyu alev kaplamış, dolunay nazlanarak yükseliyordu. Her zaman göze görünmeyen kaymak renkli bulutlar, altın yalatılmış gibi eşsiz bir güzelliğe büründü. Ay tamamen yükseldi.

Ayın nuru ovoiden çıkarak, bozkıra yayılmaya başladı. Rıskul’un kirli ak kalpağına da düştü. Şabdar da belirdi, boz renkli kıyafette. Tülkibas’tan tek hatıra kalan ak kalpağı da belirdi. Düzlüğe alçaldıkça arka yöndeki Talğar yükselmiş, uzaktan daha heybetli görünmeye başlamıştı.

Rıskul o an yapa yalnız çıktığı yolculuğunu sürdürürken arkasına dönerek, ayın nurunu bürünmüş o güzelim Talğar’a baktı. Geçen yıl eğitimli bir Rus ile dağın zirvesine nasıl tırmandığını anımsadı. “*Bahtiyar olduğumuz günlerdi, adil ve masum bir yolculuktu*” diye ah çekti.

Daha sonra *Kur'an*'i²¹ gibi gördüğü tek kısa şiirini mırıldanarak söyledi.

* * *

“*Kızıl Cebe*”, diye fısıldadı. Talihi yaver gider de Rıskul Kızıl Cebe'nin eğer takımına bir dokunsa, lanet olsun deyip dağ, taş aşarak Aksu Jabağılı'ya arkasına bakmadan çekip gidesi vardı. Aksu Jabağılı'yı hatırlayınca tekrar hevesi kursağında kaldı, gözyaşı akmaya başladı. Fakat Tülkibas'tan liderlik ederek bu topraklara getirdiği yoksul akrabaları ne olacaktı? Varlıklı olduğu için değil de, yiğitliğinden büyülediği için genç kızken nikâhına aldığı eşi İzbaşı'ya nasıl terk edecekti? “*Ben Kızıl Cebe'yim!*”, diye arada sırada kendini gösteren Turar ne olacaktı?

Geçtiğimiz sonbahar Maylıbay'ın anısına aş verildi. Doğudan Alban, Suvan ve Kızay boyları; güneyden Aladağ'ın ötesindeki Kırgızlar; batıdan Şapıraştı, Dulat, Jalayır boyları ile kuzeyden Ayagöz ve Aksu'dan bu tarafa Arğın, Nayman boylarının katılımıyla büyük bir davetti.

Rıskul Şolak Şabdar'ı eyerleyip Karakemer, Şelek istikametine doğru yola hazırlanırken, Turar daha önce görülmemiş bir davranış sergiledi. Önceleri birçok defa yola gitti, ancak hiç “*beraberinde götür*” dememişti. Bu gidişinde çok ısrar etti. Çocuğun gönlü kırılmasın diye Şolak Şabdar'ın sırtına bindirip beraberinde götürdü.

Adeta karınca yuvası gibi kaynayan kalabalık arasında kaybolur korkusuyla oğlunu dizinin dibinden ayırmadı. Törenin en ilginç yanı altmış kilometrelik mesafeye düzenlenen ödüllü at yarışmasıydı. Cebe bu yarışmayı ok gibi önde tamamlayarak, ününe ün kattı. Törenin üçüncü günü *kökpar*²² yapıldı. Özellikle kökpar denilince coşan Rıskul Turar'ı sırtına attığı gibi yarışmacıları dolaşp, müsabaka meydanına kendi çıkmasa da avare avare sesler çıkartıyordu.

Yarışma iki üç kilometre mesafedeki iki tepe arasında başladı. İlerideki Saztöbe Saymasay köyünün, berideki yönde ise Kesiktöbe Tukımbay köyünün varış noktasıydı. Saymasay'ın *Küren Kaska*²³ atı koşu hayvanıydı. Küren Kaska'ya binmiş olan pehlivan Makaş kökparı üst üste iki kez kazanına götürüp attığında (kökparı kazandığında) Tukımbay dona kalıp, sakalını yolmaya başladı, küplere bindi. Şanına şan katan Saymasay ise keyifle gülererek, cesaretlendi.

Aşırı sinirlenen Tukımbay kökpara Kızıl Cebe'nin getirilmesini emretti yiğitlerine. Ancak Kızıl Cebe bu yarışmada yok gibiydi. Ancak yarışmanın kazananı olan Makaş'ın Küren Kaska'sına adım attırmadan yanında biter oldu. Maalesef, Cebe'nin üzerindeki yiğit Makaş'ın bacakları altındaki tay gibi eyerinden silkinip kökparı kapamıyor, boşa çıkıyordu. “*Ah, be! Lanet olası! Oh, zavallı Kızıl Cebe!*” diye ahali dizlerini dövüp, ah çekiyordu.

Kökpara olan düşkünlük duygusu coşmaya görsün! Coşunca insanın iki gözünü kan bürür, ötesini düşünmez. Rıskul da bu düşkünlük duygusuna kapıldı. Saymasay'ın hizmetinde olduğu aklından çıktı, Kızıl Cebe'nin bir acemi binicinin bacakları altında hor görülmesine dayanamayıp, Şolak Şabdar'ı mahmuzlayıp kalabalığı yarararak doğrudan Tukımbay'ın huzuruna çıktı.

– Ey, Tukımbay! Kañlı ya da Janıs boyları için değil, Kızıl Cebe'nin şerefi için, benim gibi garibe izin ver. Ver ben de şansımı bir deneyeyim, dedi.

Tukımbay “*Bu nasıl olur?*”, diye etrafındakilere bakındı. Kañlı boyunun kalabalığı:

– Ver, Tukımbay, ver! Bu Tav-Şilmembet Rıskul.

– Kökparın piri, kökbörünün ta kendisi zavallı!

– Bacaklarının altında küheylan olmadığı için can atmakta belli ki, diye ahali haykırıştı.

Rıskul Şolak Şabdar'dan inerek eyerin üstüne Turar'ı oturttu, dizgini ve kamçısını oğlunun eline tutuşturdu.

²¹ **Kur'an suresi gibi.** Kur'an gibi tekrar tekrar söylediği şiir anlamında kullanılmıştır.

²² **kökpar.** Türkler ve Orta Asya halklarında atla oynanan bir tür oyun. Kökpar, “*Kökbörü Oyunu*” olarak da bilinir. Eşanlamlı olarak at üzerinde “*Ulaktartış*” tanımları da kullanılır.

²³ **üren Kaska.** Alnında beyaz çizgisi olan kahverengi atlara verilen ad.

– Çok dikkatli ol. Atlılara yaklaşma. Ezer geçerler, dedi Turar’a.

Ardından keçe kalpağını bastırarak giydikten sonra kollarını sıvayıp Kızıl Cebe’nin dizginini eline aldı. O an üzerindeki binici ucu ucuna kendini aşağıya atmayı başardı. Sonra Rıskul’a burun kıvrarak ters ters baktı ve:

– Haydi bakalım, ne kadar güçlüymüşün göster kendini diyerek mırıldandı.

Rıskul Kızıl Cebe’ye atladıktan sonra çok nadir yumuşayan esmer tenli asık suratına nur bitti, gözleri kor saçıyordu, etrafına ruhları bağlamış ve coşan baksı²⁴ gibi birdenbire gururlandı. Bindiği at ise, akan deli kanı, gücü sezmişçesine; gemini çiğniyor, dizgini sert gerilen yay kirişinden fırlamaya hazır ok gibi bekliyordu. Kızıl Cebe’ye güvenmiş, sınırsız mutluluğu tattığı o anlarda kudretli Saymasay da, varlıklı Tukımbay da Rıskul’un gözüne kıpır kıpır yaşamak için mücadele veren sıradan canlar olarak göründü.

Mutluluk duygusu Rıskul’un başını döndürmüş gibiydi. “*Ya, ben sarhoş muyum?*”, diye söylenerek, atın başıyla ilgilenirken, aynı zamanda Makaş’ın yarışmadan çıkacağı sırayı hazır bekleyip kalkıverdi.

Rıskul gibileri mutlu etmek için çok mala gerek yok. Kızıl Cebe yeterlidir.

... Kökparı bir sonraki yarışmada çekiştirerek alıp, Saztöbe noktasına alışıla gelmiş yöntemiyle böbürlenerek koşturan Makaş’ın eyeri kökparla birlikte kopmuş gibi sezildi. Ahali aniden gürültüyü bastırdı. Ne olduğunu bile anlamayan, koca kafasına kan sıçrayan Makaş, Küren Kaska’nın dizginini çekti, geri dönüp, rakibinin peşine düştü. Boşuna denedi. Çünkü Kızıl Cebe’nin tozunu yuttu.

İşte o koşuda Kızıl Cebe Turar’a parlayan yıldırım gibi göründü. Onun dalgalanan kuyruk yeleşi tıpkı yıldırımın ayrımları alev almış gibi koşuyordu. Şolak Şabdar’ın üzerinde oturan Turar’ın ağzından “*Oo, Kızıl Cebe!*” lafı istem dışı çıkıverdi.

Kızıl Cebe Kesiktöbe’ye ok gibi fırlayıp, toynağı yere değer değmez ulaştı. O koşarken herhangi bir kaplanın atlayışı yahut göl üzerindeki gri ördeği kapmak için gökten süzülen şahin gibi görünüyordu. Kalabalık atın toynağı yere değdi mi, değmedi mi, onu fark edemiyor, “*rüya mı, gerçek mi?*”, diye düşünüyordu. Yaşananlar hakikatti.

Yanından babasının bindiği Kızıl Cebe’nin geçtiğini gören Turar’a babası at değil de, yıldırıma binip uçuyormuş gibi göründü. Yine “*Oo, Kızıl Cebe!*”, diye aniden bağırdığını fark etmedi bile. Çıkardığı sestten utandı, etrafındakilere bir göz gezdirdi. Ahali bir ağızdan: “*Kızıl Cebe! Rıskul! Kızıl Cebe! Rıskul!*”, diye haykırıyordu. Öz evladı önünde itibarı olmayan baba yoksuldu. Rıskul’un bahtı açılmış. Çünkü Turar onu itibarsız olarak değil, tam tersine o an peygamber gibi görüyordu. Yedi yaşındaki ufaklık ne bilir diyenler yanılıyor aslında. Onun hakkında söylenecek çok şey var. “*Oğlan sofra açmayı atadan öğrenir*”, derler. İşte yedi yaşındaki bu oğlan çocuğu babasının dürüstlüğü, güçlüye ezdirmediği gururu, kuvvetliden metanetli olduğunu ve “*yoksulum*” demenin eksiklik olmadığını bilerek büyüdü. Turar için Rıskul erlerin içindeki en seçkiniydi.

O an babasının Kızıl Cebe’ye bindiğini görünce sevinçten başı göğe değip, gökyüzündeki yıldızları eliyle tutmuş gibi hissetti. Kızıl küheylanın üzerinde gördüğü o güzel manzara çocuğun ruhunu okşadı. Rıskul yay ile atılmış Kızıl Cebe’nin okun demir ucu gibi uçtuğunu, dillere destan Makaş’ın taş gibi sınıksız bacaklarını ezdiğini ve bacağının arasından kökparı kaptığını görünce, bu hayatın bir yarış olduğunu, mücadeleyi bıraktığında insanın öz kısmetinden belki de bahtından mahrum kalacağını çocuk yüreğiyle olsa da bir nebze anladı. Eğer Rıskul az önceki seyirci kalabalığı içinde sessizliğe gömülseydi, kibirliliğin sarhoşluğundan Makaş’ın iki gözü büyüyecek ve dağıtacaktı.

Turar o zaman korkmamak gerektiğini, adil bir mücadeleden vazgeçmeden, sinsilikle değil, bir çocuk zekâsıyla hissetti.

Kızıl Cebe ile Rıskul Turar’ın okuduğu “*hayat*” adlı kalın kitabın bir sayfası.

²⁴ **baksı**. Baksı sözcüğü Türk, Altay ve Moğol mitolojisinde ve halk kültüründe genel olarak kam, şaman anlamına gelir. **Bahşı**, **bağşı**, **bahçı**, **bakşı**, **bakıcı** olarak da ifade edilir.

Yalnız bu kudret sınırsız coşkunun, sevincin sonrasında büyük kavgaya dönüşüyordu. Elbette, fitneyi önce Saymasay çıkardı. Rıskul'a:

– Hainsin! Haydutsun! Yurtsuz sığıntı köpek! Mahvedeceğim! dedi.

Makaş buğra gibi üstüne çullanarak, kamçısıyla dövmek istedi. Diğer yandan Kaflı boyu Rıskul'u savunmak için araya girdiler.

– Kabahat bende, beyim! diyerek, Rıskul Saymasay'ın huzuruna elini göğsüne vurarak, baş selamı durdu. Ancak bolısın gözündeki değeri yoktu. Çünkü öfkesi büyüktü.

– Atadaşının atı kazanacağına, köylünün tayı kazansın! derler. Rıskul tüm Dulat boyunun namusunu değil, küheylan soyunun namusu, Kambar Ata²⁵ ruhunu, törenin, geleneklerimizin itibarını savundu. Ondan sana zarar gelmez, bolıs! “Yurtsuz” diyerek hor göreceksen, ben ilgilenir yanıma alırım. Şımır ve Dulat boyları bana uzak değildir, sonuçta akrabalarım! diye Tukımbay çıkıştı.

Törenden döndüğünden beri Kızıl Cebe'nin silüeti Saymasay'ın göz önünde oynadı durdu. Geceleri adeta rüyasına giriyordu. Rüyasında birileri onu kırk kulaç halatla bağlayıp zindana indiriyor. Zindanın bir köşesinde Kızıl Cebe kulaklarını oynatıp, arka bacaklarını kaldırarak, tepmek istiyordu. Saymasay Kızıl Cebe'nin yanına yaklaşmadı. Kırk kulaç halatın ucunu bağlayıp, atın başına kement vurmak istedi. Ancak ela halat, ela boz yılanı dönüştü ve başını oynatmaya başladı.

Saymasay rüyasından irkilerek: “Bismillah! Bismillah!” diye uyandı.

– Dur bakalım, Tukımbay! dedi bolıs. Senin cezan Tav-Şilmembet olsun!

* * *

Dediği gibi Tav-Şilmembet onun kurduğu tuzaktan kurtulamadı bir türlü. Rıskul bu gidişi, uzun zamana yayılan bu tuzağın bir ucunun kendi boynunda, diğer ucunun bolısın elinde olduğunu çok iyi biliyordu.

* * *

Tukımbay da bir şeylerden kuşkulanıyordu. Kızıl Cebe'nin namı yayıldıkça beyin huzuru kaçmaya başladı. Yüğük atın sahibine düşman çok olur. Talih kuşunun konduğu yere hasetlik de çöreklenirmiş. Mal sahibini ayakları altına alamayınca, malına zarar vermek kadim zamandan beri süregelen bir kötülük. İşte bunlardan haberdar olan Tukımbay Kızıl Cebe'nin ayağına bilek kalınlığında bir pranga takarak, kara bir keçe evin içine yerleştirdi ve geceleri eşığının önüne bekçi koymaya başladı.

Rıskul bundan da haberdardı. Ay iyice yükselip, dolunay halini aldığı köyün yukarı yamacından aşağı doğru inmeye başladı. Yaban elma ağaçlığının kenarındaki ovardan geçerken, köy ay ışığıyla açıkça görülebiliyordu. Koyunların yattığı ağılı çevreleyen kahverengi evler bulunuyordu. Zenginlerin evlerinin dış cephesi genelde beyaz renkli olurdu. Tukımbay ağılın yakınına ev yapmazdı. Kaplumbağa şeklindeki koca ev köyün tam ortasından yer almıştı. İşte, zenginin evi orasıydı.

Yay gibi eğik yerleşmiş evlerin tam ortasında, koyun ağılının yanı başında ayrı bir ev belirdi. Kızıl Cebe ise oradaydı.

Tepedeki yaban elması ağaçlığının arkasına gizlenerek, etrafı iyice gözetledikten sonra Şabdar'ı bir ağaca bağlayıp, yürüyerek köye indi. Ağılı köşesinde nöbetçi duruyordu. Koyunlara bekçilik eden koca ağızlı, uzun tüylü çoban köpekler de oradaydı. Ağılı köşesinden girmeyi denemedi. Rıskul doğrudan zengin beyin koca, kahverengi evinin yanından geçti. Geçerken kulak misafiri oldu. Tüm köyde uyumayan tek kişi varsa, o Tukımbay'ın ta kendisi olmalıydı. Ötekiler aylı gecenin ninnisiyle derin uykudaydılar.

²⁵ Kambar Ata. Kazak inancına göre atların (yılkı) piri, at sürülerinin sahibi.

Uykusu hafif, ürkek ihtiyarın uyanık olduğuna dair işaret yoktu. Hareketsizdi. Sobanın yanı başında uyuyan yaşlı kedinin mırıltısı gibi ses çıkarıyordu. Arada küçük evde hapsolmuş yalnız enişin acı sesi gibi bir ses duydu. “Zengin kuması!” dedi Rıskul. “Zavallı, titrek, dermansız bir ihtiyarın elinde sefil olmuşsun. Yanında eğer aklını başından alan bir erkek yatsaydı, bu vaziyette olmaz, uykun su kadar duru ve sakın olurdu”.

Bir an İzbayşa düştü aklına. Sıcacık yatağında, İzbayşa’nın sımsıcak kucağında papatya ile yıkanmış o güzel saçlarını koklayarak, servi boyu, yay şeklindeki belini sağ eliyle kavrayarak, atlas gibi pürüzsüz vücudunu okşayıp, gecenin hediye ettiği lezzeti almak varken, aç kurt misali köyün eşliğinde sessizce soluk alarak, gizlendiğine çok pişmandı.

Tanrı geceyi huzur, gündüz çekilen azaptan bir müddet ayrılarak, sıcak bir kucak, tatlı bir uyku için var etti. Fakat Rıskul’un birçok gecesi zorluk, gürültü, baskın ve kavgalarla geçti. “Bu sefer talihim dönerse, bu işi mutlaka bırakacağım” diye kendine defalarca söz verdi.

Ancak kendi özgürlüğü, kendi elinde olsaydı. Kimsenin görmediği lanet bir tuzak vardır. İstemsiz ve kararsız bırakır, karşına dikilir, lanet olası bu kötü yola sürükler, yine sürüklüyor. Hayat dediğin uzun bir halat, geniş bir kementmiş, çoğunlukla kısadır, daralmış.

Kızıl Cebe’nin kapatıldığı eve gizlenmeden, dik ve yavaş adımlarla yürüyerek geldi. Pusuda gizlendiğini insan değil, hayvan da hissedirdi. Geviş getirirken çenelerini gıcırdatan koyunlar yatmaktaydı. Ürkmediler.

Asıl zor olan kapıdan baktığında Kızıl Cebe’nin ürkmeydi. Geçen seferki kökparda heyecanlanan küheylanı damağından çıkardığı sesle sakinleştirmişti. Evin kapısına yaklaşır yaklaşmaz damağıyla seslendi. At birdenbire hareketlendi, kulağını kabartarak ona gözlerini dikti, burnunu kaldırarak yavaşça kişnedi.

Eşikte iri yarı yan yatan nöbetçi uyanmadı. Burnundan nefes alamayan ve ağzı açık uyuyan şey dev gibiydi. Rıskul onun üzerinden dikkatlice atladı ve düğümleyip bağladığı yumruk gibi başörtüyü açık ağzına sokuverdi. İki şakağının damarlarına bastırıp, bayılttıktan sonra bir kenara sürükleyip bıraktı. Cebini karıştırarak pranganın anahtarını aldı.

Gençliğinden bu yana tay kokusuyla büyüyen, insandan ziyade attan sadık dost edinen Rıskul’u Kızıl Cebe de tanımış gibiydi. At yabancılık çekmedi hafifçe koklayıp, yavaşça içini çekip boynunu eğdi.

Rıskul asil olarak dünyaya gelen kanatlı atın ince kafasını kucaklayıp, ceylan gibi kambur geniş burnunu okşamaya başladı. Hayvan uysallaşıp iki kulağını da aşağıya sarkıttı. Büyük gözlerini kapatıp, burnunu Rıskul’un göğsüne yasladı. Soylu bir at olarak dünyaya gelmiş, tanrının yarışmalarda rakiplerine denk görmediği yüğrüğün değerinden anlayan senin gibi erlerin alnına yazsaydı, diye gamlanmış gibiydi. Rıskul onun göğsünü okşayınca atın vücudu taş atılmış duru su gibi titredi.

Rıskul artık daha fazla nazlandırmayı uzatmak istemedi. Kızıl Cebe’nin bronz gibi dimdik toynaklarına hızlı bir şekilde keçe çorapları giydirdi.

* * *

Yaban elmalarının arasına bıraktığı Şolak Şabdar’a ulaşınca, yularlı Kızıl Cebe’yi yedeğine alarak hızla uzaklaştı. İstikameti Soldat ovasında bulunan bolısın köyüydü. Önünde duran hafif kelleşmiş, devenin boynundaki ölü tüy yumağı gibi görünen yaban elma ağaçlı dağ yamaçları endişesizce uykuya dalmıştı. Gökteki ay ve yıldızlar tepeden çullanıp, tüm olup bitenlerin farkındaydı sanki. Rıskul’u bir ara suçluyor gibydiler. Rıskul’un farkında olmadığı felaketi ay ve yıldızlar önceden sezmiş, şüphelenmişti. “Hay aksi, keşke yapmasaydın”, diye sessizce içlerinden sızlandılar.

Talğar’ın buzdan başlık giymiş yedi zirvesi kaşına kırağı düşmüş yiğitleri gibi sertti.

Etrafın sessizliği Rıskul’u rahatsız ediyordu. “Ben böyle ne yapıyorum?”, diye canı sıkıldı. Yüğrünü ele geçirmek önceleri çok ilginçti. Zor bir işti, kendine has heyecanı da vardı elbet. Elde ettikten sonra aklının başına geldiği, heyecanının kaçtığı ve gönlünün kırıldığı andı.

Bir müddet Tukımbay için üzölmüştü bile. Geçen seferki aşta Kızıl Cebe'yi verip, kökpar merağını gidermiş, eğlendirmişti. Saymasay'ın öfkesini dindirerek, aralarını yapmıştı. Öyle ki, kendi yetkisindeki köyden yer verip, himayesine alma isteğini de bildirmişti.

İşte, o iyiliğe cevap olarak verdiği minnetdarlığı buydu. Yuvarlatılmış sivri sakallı ihtiyar, artık sakalını yolup, dizlerini dövecek gibi görünüyor.

Rıskul'un bu düşüncesini daha güçlü, başka bir düşünce bastırdı. *"Bunlardan hiçbirinden bir hayır görmedim. Zenginlerin tamamı aynı hamurdan yoğurulmuştur. Acınır gibi davranır, ardından önüne bir kemik atıp, aldatıp boynuna tasma takıp, ayaklarının altına alıp ezerler. Hayatın boyunca kapana kısılırsın. Tukımbay sudan da temiz, süttten ak ise Kerim fakirin düniüründen Kızıl Cebe'yi inleterek alıkoyar mıydı? Sonuçta Kızıl Cebe Tukımbay'ın malı değildir. Onun da, bolısın da yaptığı zorbalık. Bizim gibi fakirin geçinmesi gerek. Benim hiç bir suçum yok"* diye düşündü.

Bunları düşünürken Şolak Şabdar'ı mahmuzladı. Kızıl Cebe oynarcasına koşuyordu.

* * *

Bolısın sabrı tükenmiş, uyku tutmuyor, gözleri açık bekliyordu. Evin dışında gürültüleri duyarak, yatağından fırladı. Beyaz iç don üzerine yumuşak devetüyünden kaftanını geçirip, ayakkabılarını yarım yamalak ayağına geçirip dışarı çıktı.

– Hey, gök börüm! diyerek, at üstündeki Rıskul'a iki elini birden uzattı. *"Senin üstesinden gelemeyeceğin iş var mı ki! Güvenim tamdı sana. Başka kimsenin elinden gelmeyecek bir erlik gösterdin. Hey gidi bozkurdum! Attan in"*.

– Yorgunum beyim. Ben döneyim. Çoluk çocuk da endişe eder. Rıskul'un artık beklemeye dermanı kalmamıştı.

– Eee, yığidim, genç eşinin yanına gitmek için acele ediyorsun, demek?! Sabret, işimiz daha bitmedi. Atından in artık.

– İşim bitmedi mi, beyim? Olacak oldu. Bundan ötesi sizin bileceğiniz iş. Nihayetinde iki dağ arasında sinek ölmesin. Benim getirdiğimi kimseye sezdirme, beyim. Verilen söze Allah şahittir.

– Eskiden böyle kararsız değildin, sen de ödlekleşmeye mi başladın, yığidim. Bu Tukımbay köpeğine yapılan eziyetin başlangıcı. Artık onu hepten beter etmemiz gerek.

– Artık ne kaldı, beyim? Alacağını almadın mı? Kızıl Cebe'yi elde ettin. Fakat nasıl saklayacaksın bakalım. Sıradan bir at değil. Ünü var.

– Bu yüzden de bu yarattığı ortadan kaldırmak gerekiyor. Göze batan siğil, canavar. Artık Tukımbay'a da yok, bana da yok. Peşindekilerin gelmesi an meselesi. Tez attan in, yığidim. Tez boğazlayıver, at suratlı cini! diye bolıs Şolak Şabdar'ın dizgininden tuttu.

Rıskul dizgini kendine doğru çekti. Şolak'ın kafasını yukarı doğru kaldırdı. Kızıl Cebe homurdanarak kulağını kabarttı. Bolıs hızlıca Kızıl Cebe'nin yularını tuttu.

– Bu söylediğin insanoğlunun ağzından çıkacak söz değil bolıs. Uykulu söylemiş olmalısın. Akli başında olan asil bir atı kesmeye nasıl kıyar? Kan istiyorsan onun yerine beni kes! Ne dediğini kulakların duyuyor mu?

Rıskul söylenenler karşısında inanıp inanmayacağına şaşa kaldı. Bu dünyaya asil olan çok nadir gelir. Bu kocaman dağlar taştan ibaret. Altın varsa, o da ufak bir parçadır. Kızıl Cebe gibi asil soylu bir at, bu halkın kaderinde dünyaya bir daha gelir mi, gelmez mi bilinmez. Kıskançlık ve hasetlik denilen hastalık insanı doğru yoldan saptırır. Kıskançlık ve hasetlik kötü niyetten doğar. Adil olan kimse hak yemez, hasetlik etmez. Rakiplerin başındaki beyinler zehre dönüşür. Zehirli beyinden kavga çıkar.

– Makaş! diye haykırdı bolıs. Komşu küçük evden:

– Efendim! diye aceleyle cevap veren gür bir ses geldi. Bolısın tekrar çağırmasını beklemeden Makaş'ın evinin kapısı birdenbire açıldı. Gözlerini yumruklarıyla ovuşturarak koşup çıkan Makaş Rıskul'a selam vermedi. Üstündekilerle yatmış olmalıydı.

Rıskul kötü bir şeyin yaşanacağını anladı artık.

– Gözünü seveyim aғam. Bir Allah’tan, bir de Kambar Ata’dan korkun. İnsan olanın eli varmaz, bu yaptığınız suçtur! diyerek, Rıskul yalvarmayı da denedi.

Bolısın çekik gözlerinde ayın yansıması tıraş bıçağının yüzü gibi parlayarak, öfke saçıyordu:

– Boş konuşma, aklını başına devşir. Boşuna duracağına şu Makaş’a yardım et. Çabuk! Çabuk! Tan ağaracak şimdi.

– O halde ben, bu yüzkarası marifetini tüm dünyaya yayacağım. Bu katlanacağım bir iş değil! Rıskul atına çevik bir şekilde binip, Kızıl Cebe’nin yularına elini uzattı. Ancak Makaş eline vurdu.

– Yayarsın, tabi zavallı! Yay da gör! Ağzından bir çıkar, dilini söker atarım.

Tukımbay’ın yüğrüğünü çalıp getiren sen misin, ben miyim? Buna da aklın ermedi mi, nerede öleceğini bilmeyen ahmak!

Bu söz Rıskul’un iki ciğerini de delip geçen oktan da beterdi. Sinirli, yarım akıllı Makaş da seslendi:

– Anasını... Serseri, beyime karşı çıkacak kimsin sen? Haddini bil, diye Kızıl Cebe’nin boynuna kıldan bir kement geçirip, evin dışındaki kısa çalılara doğru yöneldi.

Rıskul zamanı harcadığına pişman oldu. Az önce yüğrüğün yularını çözüp birkaç kez kırbaçlasaydı, hayvan kaçıp kurtulurdu.

– Hey! Saymasay, dön bu yoldan. Tüm at soyunun bedduasını alırsın.

Atın sultanını keseceğine, işte, benim kanıma doy, diye Rıskul atından atlayıp bolısın ayağına yıkılır gibi oldu. Çıkan gürültüye çobanlar da, kısa sarı Tavbay da gelmişti. Adamlarının sayısının çoğalmasından güç alan bolıs Rıskul’un omzuna bir tekme attı. Rıskul yerinden kalkar kalkmaz bolısın yüzüne dik dik baktı. Bolısın yüzü sanki alev saçılıyordu. Merhametten zerre iz kalmamıştı. İçi boş, kör olmuştu. Muhtemelen kalpsizdi.

– Haddini bil, Rıskul! Seni hapiste çürütür, geride kalan Şilmembet soyunun tozunu alır, küllerini saçar, avare ederim. Dilini ısır, dişinin arasından çıkmasını, anladın mı?

İnatçı bolısın top sakalı kabardı. Artık bundan hayır gelmez.

“Gününe doksan dokuz türlü bela görsen dahi Allah’tan hiçbir zaman umudunu kesme” diye başlayan şiiri Rıskul her zaman Kur’an ayeti gibi tekrarlardı. Şu bolıstan halen umudunu kesmemişti, başka bir çare önerdi:

– Beyim, boğazlatma. Ben bu atı öldürmeden ortadan kaybedeyim. Şu gördüğün dağın içlerinde ıssız yerler var. Kızıl Cebe’yi orada saklayayım. Hatta istemiyorsan Kırgız tarafına geçireyim, Olmadı, Hokand’a süreyim. Sonuçta Tukımbay’ın bulamaması senin için yeterli değil miydi? Kabul ediyor musun beyim? Sözüme kulak ver.

Bolıs kızgın halde bir süre dikildikten sonra:

– Hayır! diye başını sertçe salladı. Bu iblisten yaratılmış yüğrüğün namı yerin dibinden de duyulur. Bunu canlı bırakamayız. Ortadan kaldırmak tek yol, ancak böyle kurtuluruz. Çözüm bu işte. Hey, albastı²⁶ gibi ne dikiliyorsunuz öyle! Git, Makaş’a yardım et. Çabuk halledin! Bolısın adamları birden yerlerinden fırladılar. Rıskul’un atına atlamasından şüphelenen bolıs:

– Hey, hazır olun! diye haykırdı.

Rıskul Şolak’ı mahmuzlayıp, kısa çalılar arasındaki açık alana hızla ulaşır, Kızıl Cebe’nin sağırsına kamçısını indirdi. At yerinde zıplayarak, şaha kalkıp hızlandı. Fakat Makaş’ın elinde tuttuğu kıldan yapılan kemendin ipi hayvanın gırtlakını sıkınca tekrar dört ayağının üzerine indi. Rıskul yulara tekrar asılınca sağ omuzu kopmuşçasına vücudu halsizleşip, takatsiz atından düştü.

Tavbay’ın onun başına vurmak için salladığı salıncak direği omzuna isabet etmişti. Birçok çetin çarpışmada beş altı kişinin vurduğu sopalardan sağ salım kurtulan Rıskul, bu sefer aniden yere yığılmıştı.

²⁶ **Albastı** (Tatarca, Kırgızca, Kazakça: Албасты, Karaçay-Malkarca albastı Çuvaşça: Албасты, Azerice: Albastı, Rusça: Албасты) – Türk ve Altay mitolojilerinde bir çeşit kötü ruh ve onun neden olduğu ruh çarpması.

– Bağlayın it oğlu iti! dedi koşarak gelen bolıs adamlarına. Kazak'ta ne bol, ip çok. Kısa sürede Riskul'un kolunu ayağını sımsıkı kıl iplerle bağladılar. Direğin isabet ettiği omuzu altta kalmıştı, ağrı başladı. Alnına kısa çalının iri dikenini girmiş, kemiğini delip, beynine saplanacak gibi yavaş yavaş batıyordu. Manda gibi dev Makaş bağlı yatan adama doğru gözüne bakarak gelip tekme attı. “*Yeter artık, dokunma!*”, diye bağırды bolıs. “*İnşaallah bu iti bu halde cezaevine yollayacağız. Öncelikle şu atı yere yatırın. Hemen boğazlayıp, derisini yakın, etini ise bu Şilmembet'in evinin arkasındaki ovaya götürüp gizleyin. Ya Besağastaki evi ne olacak? Ondan sonrasını kendim hallederim. Haydi hızlanın*”. Kızıl Cebe'yi bacaklarından halat geçirerek, dört kişi bir anda çekip yere yıktı, asil hayvan gökyüzü ay ile birlikte yere çakılmış gibi sert bir ses çıkardı.

Ne kadar serseri de olsa, eskiden beri kölelik de yapsa Makaş'ın içinde bir tutam merhamet ateşi kıvılcım aldı, Kızıl Cebe'yi boğazlamaya kalkınca elleri titreyerek:

– Eyvah, hakikaten kıyacak mıyız? diye etrafına bakındı.

Nerden çıktı bilinmez, bolısın Kaldıbek adındaki oğlu, bodur çalıların arasından çıkageldi, şaşkın şaşkın naif gülüşüyle:

– Eyvah, Kızıl Cebe'yi kesecekler diye alkışladı.

Azarlarsa, evladının delleneceğini iyi bilen bolıs:

– Kaldaş²⁷, canımın içi. Eve git, tamam mı yavrum! diye kandırıp akli kıt evladını uğurladı.

– Kimseye söyleme, anladın mı, Kaldaş. Bu Kızıl Cebe değil, besiye çekilen bizim aksak boz atımız. Yarın şehirden önemli konuklarımız teşrif edecek, onlar için hazırlık yapıyoruz, diye oğlunun başını giderken okşadı.

– Hayır babacığım, bu Kızıl Cebe! diyen akli başında olmayan çocuğun yüreği gerçeği söylemekteydi.

– Boş boş konuşma, ne Kızıl Cebe'si!

Akli çıkıp, boynunu eğmiş Makaş'a geri dönen bolıs:

– Hey, çürümüş, geçen kökparda seni rezil eden bu at değil miydi? Acıma duygun nereden depreşti? Çabuk ol, dedi.

Saymasay böyle olacağını düşünememişti. Birden yüzüne sıçrayan kanı eliyle sildi. Eline siyahımsı pıhtılaşmış kan parçası yapışverdi. Ay ışığında parlayan avucunda her türlü renkler yaldız gibi yansıdı. Saymasay çok ürküdü, tüm bedeni birdenbire titredi. O an kendine gelen Riskul yan dönerek, bu gaddarların zalimliğine bakarak:

– Eyvahlar olsun, bolıs, sonunda kan döktün mü? Dur sen, bu taş gibi bedeli ağır kan. Boşu boşuna akmaz bilesin, dedi.

Acımasızlık ve zayıflık birlikte gezer. Kendi acımasızlığını namus huzurunda aklamaya gelince zayıflığı olan kişi ustalığını gösterirmiş. Saymasay kendine bulaştırmamak için bu suçtan aklanma gerekçesi olarak Kızıl Cebe'nin bu köyden çıktığını iddia edecekti. Tukımbay'a pek çok kez haber yolladığını, bolıs yetkisiyle isteği yerine getirilmeyip, onurunun kırıldığını yüzüne vuracaktı. “*Az önce ürkerek, eyvah nasıl edeceğiz?*”, demiş olsa da, tekrar toparlayarak o zalim haline geri döndü. Elini kalın geniş yapraklara silerken, adamlarından birine:

– Hey, su getir, görgüsüz, diye azarladı.

Eline ve yüzüne bulaşan kanı, kurumaya başlayan siyahımsı pıhtıyı su temizledi. Ancak kirli bir duyguyu yüreğinden temizleyemedi. Defalarca ovalayıp yıkasa da, az önceki günahı eline ve yüzüne hala yapışmış gibi Azrail'in korkusundan arınmak yok. Derinlerdeki İblis gibi günahını su da temizleyemeyecek. Yeryüzünde ateşten daha temiz bir şey yok. Suyla nefes alamayan bedenin günahını sadece ateş temizleyebilir. Sırat köprüsünden düşerek, cehennem ateşinde yanınca tüm günahlarından arınır. O durumda da ateşin yaktığı yüz ve avuçta ebedi lanetlenmenin işareti olarak siyah bir leke kalmaması yeğdir...

²⁷ **Kaldaş**, Kaldıbek adının kısaltılmış şekli.

At neslinin sultanı Kızıl Cebe'nin derisi yüzüldü, gecenin serinliğinde buğulanan eti telef oldu. Etinde bir parça yağ bile çıkmadı. Sadece kara et. Kaslı kızılı fark eden bolısın aklına yine korkunç bir düşünce geldi. Bu düşünceyle onun, tüm endişe ve şüphe gibi duygulardan kurtularak, keyfi yerine gelmeye başlamıştı.

Bu azap dolu aylı geceden bir gün evvel, Sofisk istasyonundan (Talğar şehri) bir Rus köylüsü bolısa şikayetle başvurmuştu. Koşum atlarından biri çalınmıştı. *“Onu bulmam için yardım edin beyim”*, demişti. Bolıs Rus köylüsünü:

– Boş konuşma, bizde senin sıksa atını çalacak kimse çıkmaz. Kazak at alırsa, işine yarayanı bolca alır ve uzaktan edinir. Köylüsüne zarar vermez, diye geri yollamıştı.

Ulaklar dört bir yana at bindi. Bolıs şişko Tavbay'ı kolluk görevlisine yolladı. Bir ulaşımı Talğar'daki atı çalınan Rus köylüsüne gönderdi. Makaş ve diğer bir adamını da Kızıl Cebe'nin etini Rıskul'un evinin arkasındaki düzlüğü yollayarak, nane yapraklarıyla birlikte gömmelerini istedi. Rıskul ise eli ayağı bağlı gözaltında tutuldu.

Hesabını yapmıştı. Kolluk görevlisi ve Rus köylüsünü Rıskul'un *“hırsızlığına”* denk getirmişti. Kolluk görevlisi bağlı bulunan tutukluyu Almatı'ya sürgün edecekti. *“Kızıl Cebe kayboldu”*, diye tüm Tukımbay köyü kargaşa içindeyken, Saymasay köyü Kızıl Cebe'nin şüphesinden kurtulmuş olacaktı.

Hesabı, hesap. Tukımbay doğrudan Saymasay'dan şüphelendi. Doğrudan bolısın yanına geldi. *“Durum böyleyken böyle, bolısın. Çaldıran taraf anasının koynunu açar, derler! Bu işi senin adamların yaptı. Rıskul denen eşkıyan var. Ondan her şey beklenir. Yüğüğüümü ona çaldırdın, bulup, iade et”*, dedi.

Bolıs:

– Aklın başında mı, zavallı. Rıskul hapiste yatmakta. Cezaevindeki adam senin atını nasıl çalar? O zavallı bugünlerde sıçan avlamakla meşgul. Bir Rus'un cılız atını çaldığı için azap içinde cezasını çekiyor, diye cevap verdi.

Tukımbay:

– Eyvahlar olsun! Ne diyorsun, bu ne iştir? Geçen günkü aştı da Karakoldaki kızlar ona göz koymuştu. Bu kötülüğü onlar mı yaptı? Hayır, dışarıdan alamazlar. Sırrı olan biri var mutlaka, birileri biliyor olmalı, diyerek kırbacına yaslanarak yumruğunu yere vurdu.

Saymasay:

– E, sır kendi köyünde. Özünde, köyünde ara! diye kendinden emin bir şekilde konuştu. Saymasay'ın işi hesabına uygundu.

* * *

Tav-Şilmembet'in Ülker yıldız kümesi gibi ufacık köyüne bulutsuz gökyüzünde gürleyip, çakan şimşek, düşen yıldırım etkisi yarattı. Önceleri de aylı gecede cılız bir tavşan gibi korkarak, üvey ananın bakımına muhtaç öksüz sabiler gibi yaltaklanıyorlardı.

Salık Sarı'nın sonraki günü hepten müşküldü. Erkeklerin tamamı ihtiyar Ahat'ın evine yığıldı.

– Hey, ahali, biz ne ettik de, bu felaketi yaşıyoruz? Ne öz topraklarımıza, ne de geldiğimiz bu yaban topraklara sığabildik? Ne eyledik bu Tanrı'ya? Aramızdaki bir zorbalığın bedelini hepimiz mi çekmeliydik? Konuşun, bir karara varalım, diye birden açılan Omar ela gözleri ağarmış vaziyette içindekini dizginleyemeyerek saçmaladı.

– Sen ne dersin? Ahat gözlerini kapatan kabarık kaşının altından yüzünü aşağı eğerek.

– Ben söylersem, doğruyu söylerim. Dilimi ne zamana kadar yün iple düğümleyeceğim.

Belanın hepsi Rıskul'dan çıkıyor. Bizi yoldan çıkaran Rıskul'du diyerek, büyüklerimize iletelim. Davılbay'a hata ettiğimizi söyleyip özür dileyerek ata topraklarımıza dönelim.

– Hay çürümüş kütük, baştan beri aptaldın. Gereksiz iş güçsüz adamlardan çıkar, diye Şımbek çıkıştı.

– Öyle mi, sümüklü köpek, madem ben aptalım, sen uyanıktın da ne yaptın? diye Omar küplere bindi.

– Tamam, yeter artık! diye azarladı Ahat. *“Kendi aramızda kavga etmediğimiz kalmıştı”*. Artık bırakın. Onun yerine hapiste yatan yiğidimizi nasıl kurtaracağız, onu söyleyin. Bu yüzden toplanmadık mı? Korğan, sen ne dersin?

– Ben Rıskul’un bu işte parmağının olmadığını biliyorum. Rus’un atını o almadı. Bu bir iftira, dedi Korğan. Şakağı ve bıyığına ak düşse de, kızıl güzel yüzünden hala çocukluğunun günahsız hali görünüyordu.

– Üsip ne diyor? dedi, Ahat sarkan gövdesine dayadığı başını sallayarak.

Üsip’in appak basık başı sallandı. Elinin kuvveti kalmamıştı. Esen rüzgârın rahatsız ettiği sonbahar yaprakları gibi sürekli titriyordu.

– Biz neler görmedik, ne zaman yok olacağımızı bir Allah bilir. Hısım kardeşimizi, aslan gibi yiğidimizi yalnız bırakıp, ata topraklarımıza döndüğümüzde neyin bereketini bulacağız.

– Hani, bu halka bir çözüm öneresen, yün gibi taranıp, zayıflardı diye Omar yine kızgınlığını gizleyemeyerek konuştu. Sürüsünden ayrılan kaybolur. Ata topraktan çıkmalı yirmi beş yıl olmuş. Talğar’da evlatlarımızın sakal bıyığı terledi. Allahım, ata topraklara varamadan, akılsız kelebek gibi Saymasay’ın bir parça toprağından gidemez olduk. Bu azap ne zamana kadar sürecek? Çoğumuzun bir ayağı çukurda unutmayın. Yad yerde kemiklerimiz çürüdüğünde, oradaki atalarımızın ruhları sitem etmez mi? Bütün Salık, Şilmembet, Şımır boyuna leke çalınmaz mı? Bu ne büyük felaket? Yurda dönüp *“yanıldık, hata ettik”* desek, *“yolunu kaybedenin ayıblı olmaz, tekrar yuvasına dönmüş”* diye bağırılmasına basmazlar mı? Karakoyun’a tekrar dönelim, bir arşın toprağa tohum ekip, aldığımız dariya karın doyururken boğazım tıkanıp ölsem, başka arzum yok. Siz yaparsanız yapın, ben dönmeye karar verdim. Ya tevekkül!

Omar sözünü soluk soluğa anca bitirdi.

Uykulu oturan ihtiyar yavaşça sağ elini kaldırdı. Pineklemiyordu, kadim zamanın mollası gibi büzülmüştü.

– Evladım, Omar, sen şu an ortak konudan uzaklaştın farkında mısın? Sesi tifüsten yeni kurtulmuş adam gibi halsizdi. İnsanın kafası Allah’ın topu, hangi ovada kalacağı belli olmaz. Kısmetimizse, Allah izin verir, ataların ruhu bizi terk etmezse, topraklarımıza da döneriz. Ancak oradaki ahali: *“Rıskul’u kurban edip, Davılbay’ın gönline yakınıp yalvararak, eninde sonunda geri döndünüz”* demezler mi? Hepimizin yüreğinde ebediyen lanetlenme şüphesi kalmayacak mı, yani? Sağlıklı kanlı canlı bir yiğidimiz Rıskul, bu felaketten sağ salım kurtulduğunda yüzümüze tükürmez mi? Dahası onun bu sefer suçlu olduğundan kuşkuluyum. Burada mızrak boyu kadar uzun bir iftira olduğu aşikâr. Eğer böyle olmasa, geçen gün bolis bizim köye neden geldi? Rıskul ile neden yalnız konuştu? İnciterek, kasten tuzak kurup, tüm gücüyle çukura atmadı mı? Onun hilekârlığı Davılbay’ı aşar. Evvela işin karasını akını ayıralım, sonra en tepedekine başvurup huzuruna çıkalım. En azından, ardına düşmezsek, insanlığımız, akrabalığımız nerede kaldı?

– Büyükler de zaten bizi bekliyor, dedi Omar sesini yükselterek. Eskisi gibi inatçı, kızgın suratlı. Ancak sakinleşmişti. *“Büyüklerle ne yüzle gideceğiz, ne diyeceğiz? Bunu düşünmüyor musunuz? Aklınızı terazide tartın? Rus’un atının eti bizim köyde bulunduğu doğru değil mi? Doğru. Rıskul değilse, burada oturanlardan biri işlemiştir”*.

– Boş boş konuşma! dedi, Şımır bek dayanamayıp. *“Rıskul fakir bir Rus’un cılız atını çalmaz. Burada bir mesele var. Ahat ihtiyar doğru der. Bolis bizim köye neden geldi? Rıskul ile neden yalnız konuştu. Bana kalırsa, bir Allah bilir, bolis onu eskisi gibi bir tehlikeye atmış olmalı. Rıskul istemeyince, o da kötülük etti”*, dedi.

Ahat başını aşağı eğdi. Dün gece Rıskul’un vakitsizce at binip aceleyle çıktığını sadece o fark etmişti. O gidiş boşuna değildi. Fakat Rus’un atını çalmakla ne kazanacaktı? Ne olsa da, kendisiyle konuşmamız gerek. Almatı’ya gidip görüşmeye izin almamız gerekir. İhtiyar bu düşüncesini toplananlara açıklamak istedi. Ancak kapı önünden çocukların gürültüsü duyuldu.

Gürültüyü Moldabek'in Orazbak adlı oğlu yapıyordu. Bacak arasında bir sopa atı vardı. Toz içinde koşturarak, Turar'ı yakalamak için kovalıyordu. Yanında bir grup çocukta vardı.

– Yakala, Kızıl Cebe'yi yakala! diye bağrışıyorlardı.

– Kızıl Cebe'yi keseceğiz! Bu tarafa çevirin, önünü kesin! Kızıl Cebe'yi keseceğiz!

Evdtekiler duysa bile “*çocuktur*” deyip, tekrar Ahat'ı dinlemeye koyuldu. Ancak Ahat ihtiyar ağzını açmadı. Kapıya gözlerini dikmiş, kaşları çatık, suratı asıktı.

Tukımbay'ın Kızıl Cebe'si kesildi. Sen de Kızıl Cebe'sin. Seni de keseceğiz, diye Orazbak Turar'ı iki büklüm altına yatırmıştı.

– Bırak, kerata. Ağzından yel alsın! diye eşiğin yanında oturan Moldabek kapıdan başını çıkartarak oğluna seslendi.

– Çağırır mısın, Orazbak'ı yanımıza, diye seslendi aksakal Ahat Moldabek'e.

Moldabek soluk soluğa, yassı burnu hızlı hızlı açıp kapanan Orazbak'ı bileğinden sıkı tutarak, eve getirdi.

– Selamın aleyküm! dedi Orazbak, *'büyüklerle selam verilmeli'* öğretisini unutmamıştı.

O, yavrum! Dağ gibi yiğit ol! Daima böylece selamlaşmayı unutma, diye ihtiyar Ahat çocuğu keyiflendirdi. Orazbak yassı burnunu içeri çekti. Babası kolundan çekip yeninden silkeledi.

– Orazbak, Kızıl Cebe'yi keseceğiz ne demek? Nerden duydun bu sözü? diye yavaşça sordu Ahat.

– Eeee işte, bolısın Kaldıbek adlı oğlu söyledi ya, biraz önce biz Soldat ovasına böğürtlen toplamaya gittiğimizde söyledi. Biz gece yarısı Kızıl Cebe'yi kestik dedi. Yalan diyorsanız, kendisine sorun. Turar'ın ise “*Ben Kızıl Cebeyim, Kızıl Cebeyim*”, diye sürekli övündüğü malum. Kendisi her zaman çok övünür. İşte, Kızıl Cebe isen keseceğiz dediğim doğrudur. Şaka olsun diye. Yoksa, gerçekten kesmeyiz. Büyükler şaşkınlıkla bir birine baktılar.

– Orazbak, yavrum. Bolısın oğlu biraz uçmuş gibi, değil mi? Akli başında değil. Boş konuşmalar bunlar. Sen artık Kızıl Cebe'yi keseceğiz lafını söyleme. Tamam mı, yavrum.

– Tamam dedem, söylemem. Turar'ı da kovalamam. Kendisi de ağlıyor. Babasını hapse atmışlar dedi sakın bir ruh haliyle.

– Tamam evladım, sen oynamaya devam et. Yalnız Turar'a dokunmayın, dedi Ahat içini çekerek.

“*Büyükler azarlayacak*” korkusuyla gelen çocuk, böylelikle kolay kurtulduğuna sevinerek evden dışarı fırladı.

Oturanlar derin düşünceye daldılar. “*Kızıl Cebe çalınmış!*” haberini bunlar da öğrenmişlerdi. Ama atın sultanını kesmişler denilen felaket ne kadar gerçek, yoksa boş laf mı? Önceki sorunları azmış gibi omuzlarına daha bir ağır meselede yüklenmiş oldu. Çevik ve uyanık Omar da artık hüznünlü gözüktü. “*Saymasay'ın tuzağına, Tukımbay'ın cehennemi de eklenmese bari!*” şeklindeki düşünce kör endişe içindeki akıllarının kaçmasına sebep olup, derin düşünceye sürükledi.

Artık onlar Rıskul ‘*Rus'un atını çalmış*’ denilen iftiraya da tövbe etmiş gibilerdi. Eğer Kızıl Cebe'nin suçu üzerlerine bulaşırsa ne edeceğiz endişesi dehşete dönüşmeye başlamıştı.

İhtiyar Ahat eğri kapıdan dışarıya yaşaran kızıl gözlerini dikerek ‘*Ya yaradan Allah'ım, bizi koru ve kolla!*’ dedi. Dışarıda geniş, çatlamış dibek ile kırık sapı yatıyordu. “*Kara su içsek de, gamsızlardan eyle, ya Rab*” dedi, Ahat eliyle yere yaslanarak, ayağa kalkarken. Toplantı sona erdi.

* * *

“*Sora, sora Kâbe bulunur*” derler. Ahat ile Moldabek sora sora Almatı cezaevini de buldu. Başkasını bilmesede halk hapishanenin yerini biliyordu. İlk önce Ahat ile Moldabek pazara indi.

Turar ilk defa bir şehri, pazarı görmüştü. Moldabek'in arkasında oturan çocuk sürekli etrafını süzüyordu. Cezaevinin ne olduğunu bilmeyen çocuk hapishaneyi burası zannederek, babasını kalabalık arasından arıyordu.

Dağ gibi yığılmış kabaklar, kavun karpuzlar, çuval çuval buğday, araba araba arpa, kenarda dopdolu elma, armut, çubuk ayaklı horoz şeklindeki şekerler... Şekeri görünce, çocuk babasını bir müddet unutup, kırmızı horoz şekere gönlünü kaptırdı. Moldabek amcasına söylemek istedi ama utandı. Moldabek kendisi bilinçli alıp veremezdi. Arkasında oturan ufaklığın gönlünde ne arzuladığından amcasının haberi bile yoktu. Turar amcasının gözünde sümüklü çocuklardan biri gibiydi.

Kabarık kaşları gözünü kapatsa da, ihtiyar Ahat çok şeyin farkındaydı. Atın üzerinde otururken koynuna eline sokup iç cebinden yıpranmış Hokand cüzdanını alıp şeker satıcısına;

– Hey, şürşit²⁸, şu şekerden on kadarını versene, dedi.

– Ya aksakal, ben Müslümanım, neden bana şürşit diyorsunuz? dedi, Düngen²⁹ satıcı şekerleri kâğıda sararken.

– Eğer müslümansan, bize adresi doğru tarif edersin. Rıskul’un bulunduğu cezaevi nerede? Nasıl gidebiliriz? dedi Ahat gülümseyerek. Ona göre Rıskul’u şehirde tanımayan yok gibiydi ve Rıskul’un cezaevine girdiği herkesin malumuydu.

Gözünün altı morarmış esmer tenli Düngen güneşin sığağında üzerinde pamuktan kaftanı, başına giydiği eski kalın börtüyle kaşları kabarık ihtiyara şaşkın şaşkın bakarak:

– Sizin Rıskul’u tanımıyorum, ancak cezaevini sorarsanız Taşkent sokağında, diye kuzeyi işaret ederek yol gösterdi.

Pazardan çıkınca Ahat heybesine elini sokup kâğıtta sarılı bir adet kırmızı horoz şekerini alıp, Turar’a uzattı. Çocuğun Ahat dedesine duyduğu minnettarlığı sözden ziyade gözleriyle göstermesine dayanamayan ihtiyar:

– Vay be, al şunu meraklı, hepimizden de sen kazançlı çıktın, diye bir şeker daha uzattı.

Cezaevinin yüksek duvarıyla çevrili büyük kapısı önünde onlar öğleden ikindiye kadar beklediye de, kapıdaki gardiyan içeri almadı.

– Haydi, müdüre gidin. İzin kâğıdı alın, dedi. Müdürün nerede olduğunu çaylak Kazak nereden bilsin? Sonunda kalın bıyıklı, genç bir Kazak tercüman müdürden izin belgesini çıkarıp, verdi. Cezaevine Ahat ile Turar girebildi, Moldabek ise atlara göz kulak olmak üzere dışarıda kaldı.

Turar babasını “*şu yüksek duvarların arkasında geziyor olmalı*”, diye düşünmüştü. Oysa, kalenin içinde yine evler ve tüfek kuşanan gardiyanlar vardı. Kenardan ilerlerken bir evin kapısı önünde durakladılar. Kapının önünde yine bir gardiyan bekliyordu, içeri almadı. Rıskul’u da çıkarmadılar. Gardiyan sadece demirli bir kapının avuç içi kadar deliğinin kapağını kaldırarak;

– Jılkıydarov! Buraya gel, ziyaretçilerin var, diye seslendi.

Delikten tek gözüyle kırpmadan Rıskul’un soğuk bakışı görüldü. Turar dayanamadı:

– Baba! diye haykırdı. Rıskul’un soğuk bakışları ısındı. Gülümser gibi oldu.

– Baba! Ben, ben Turar’ım. Dedem Ahat da geldi. Moldabek amcam ise dışarıda, diyen çocuk yerinde duramıyordu. “*Baba al bunu*”, diye Turar avucuna yapışmış şekeri delikten uzatınca onları izleyen gardiyan;

– Olmaz, diye azarlarsa da, çocuğun elindeki horoz şeklindeki kırmızı şekeri görünce:

– Tamam, diye merhamet gösterdi. Babası kesik ses tonuyla, “*Kendin ye, Turar*” dedi. “*Ah evlat, kendi soyundan gelen zavallı çocuk!*” diye hüzünlendi Ahat. Öz oğlu olmadığını hatırlayınca tasalandı. “*Ey, şaşkın baban şeker yer miydi? Bak, ona köyden yiyecek getirdik*”, diye heybeyi gösterdi. Heybedeki kurut, tereyağı, haşlanmış et gibi yiyecekleri çıkararak gardiyana verdi. Memleketten getirilen yiyecekleri gardiyan tutukluya verecektir. Kural gereği öyle olmalıydı. Yiyeceklerin arasına bıçak, törpü gibi kesici aletler gizlenmesin diye kontrol edeceklerdir.

Ahat sıkı elini gölgeleyip, delikten bakmaya çalıştı:

²⁸ şürşit. Çin-Mançur soylu gayrimüslim halklar için Kazaklar arasında yaygın kullanılan genel ad. Putperest.

²⁹ Düngen, Dungan ya da Tunggan. Orta Asya’nın eski Sovyetler Birliği devletlerinde yaşayan Çin kökenli Müslüman bir halka ilişkin kullanılan bir terimdir.

– Rıskul, neredesin evladım? Sağlık sıhhatin yerinde mi? Yiyecek sıkıntısı çekiyor musun? diye kulağında işitme sorunu olan kişiler gibi seslendi.

– Sayıları az olan Şilmembetler keklik pisliği gibi dağıldık. Geriye kalan yarım yamalak malı da köy muhtarı hane vergisi olarak topladı gitti. Kış kapıda. Ne yapıp, ne edeceğiz? Sen ne zaman serbest kalacaksın, gözüm?

Öte yandan Rıskul yüksek sesle konuşmakta. Ahat onun bir sözünü duysa, diğerini işitmiyordu.

– Metrey’e mektup yazın, dedi Rıskul sesini yükselterek. “*Rıskul cezaevinde suçsuz yatıyor*” deyin.

– A? A? Diyor, Ahat anlamasa da. “*Hangi Metrey? Metrey de kim?*”

– Geçen sene beni de yanına alarak, Talğar’ın zirvesine tırmandığımız devlet erkânı Rus yok muydu? Unuttun mu? Hani, Petersburg’ta oturan. Mektubu nereye yazacağımı söyleyerek, bana bir kâğıt vermişti, diye delikten buruşmuş bir kâğıt parçası uzattı. “*Cebimde dolaşa dolaşa yıpranmış biraz. Yazısı silinmemiş galiba. Mektup yazın ona. O, diğerleri gibi değil, merhametli biri. Bizim il başkanına mektup yazdı mı, iş tamam, Allah biliyor ya, beni salacaklardır!*”

– Kim bilir, evladım! Bolısın tercümanı olmasa, bizim sülaleden Petersburg’a mektup yazabilecek kimse var mı? Tercümana yalvarıp göreceğiz. Akraban Omar doğduğu topraklara geri dönelim, diye tutturdu, her gün sorun çıkarıyor. Ne yapacağız? Taşınmazsak, bolıs bize gözünü dikmiş. Sen gideli köyümüze dadandı. Yaşlı amcan bu durumda işte. Bugünlerde aklım başımda değil. Ata topraklara dönebilsem, orada ölsem, iki cihanda başka ne isterim ki. Dönmeye kalksak senin evini barkını nasıl bırakırız? “*Aklı ayran, düşüncesi viran*”.

– Ya, amca, tamam, diye gardiyan Ahat ile Turar’ı kapı deliğinden uzaklaştırdı.

– Hey, Rıskul söylesene! Ne yapacağız?

– Metrey’e mektup yazın!

– Gardiyan Ahat ile Turar’ı dışarı çıkardı. Çocuk kapıdan çıkmamak için direndi, avuç kadar deliğe tekrar tekrar bakıyordu.

– Küçük şeytan, defol çık, diye gardiyan Rusça hakaret ederek, çocuğu tüfeğin dipçığıyle itekledi.

– Baba! diye haykırıyordu Turar.

O an, birkaç ay sonra babasıyla aynı hücrede aylarca kalacağını hissetmemişti. Gelecekte onu neyin beklediğini çocuk elbette bilemezdi...

* * *

Dönüş yolunda pazarın yakınından geçerken Ahat atın başını geri çekerek durdurdu.

– Rıskul’un emanetini yerine getirelim. Petersburg’a mektup yazalım. Bu pazarda biri bulunur belki, diye Moldabek’e baktı.

Pazarı dolaşırken, kapalı çarşıdaki dükkanında kumaş satan bir Tatarı gören Ahat:

– Evladım, Müslümanmışsın, karşılığını ödeyeyim, bize bir mektup yazar mısın? dedi.

Tatar tüccar biraz tereddüt etse de “*karşılığını öderim*” lafını duyunca kabul etti. Ahat, eline kâğıt kalem alan tüccara:

– Yaz, dedi. Petersburg’taki dostum Metrey’e. Yazdın mı? “*Saygıdeğer Metrey! Sağlığın, sıhhatin nasıl? Eşin ve çoluk çocuğun iyiler mi? Beyaz Çar’ın ailesi nasıl? Çar mertebeli erkân ile görüşüyor musun? Rıskul kardeşini unutmamışsındır. Sana az da olsa faydam olmuştu, hatırlarsan. Sıkıntı çektiğinde mektup yaz demiştin! Yardım elini uzatacağını söylemiştin. İşte, ben bir belaya düştüm. Beni Saymasay bolıs, haksız yere cezaevine attırdı*”.

– Yazdın mı? diye Ahat parmağıyla kâğıdı işaret etti.

“*Şu anda hapisteyim. Köydeki ailemin durumu çok kötü. Akrabalarım da benim yüzümden sıkıntı çekmekteler. Bolıs bize eziyet ediyor. Vergileri arttırarak, elimizdeki en son mallarımızı da gasp etti. Çok değerli Metrey! Bizim durumumuzu Beyaz Çar’a iletir misin? Aynı şehirde yaşıyorsunuz. O, kişiyi her*

gün görüyor musun? Tav-Şilmembet'in yakasını bırakın desin bolısa. Rıskul'u azat etsin, desin. Tav-Şilmembet'in malını mülkünü geri iade etsin, dersin. Değerli Metrey kardeşim! Nikola Çar'a söyle: Tav-Şilmembet'e Tülkübas ilçesine bağlı Maylıkent ilçesine geri dönmek için izin versin. Maylıkent bolısı Davılbay'a söylesin. Yirmi haneli Salık Sarı'nın peşini bıraksın. Bize Karakoyun ile Kemberbastav'ın suyunu içmeye hak tanısın desin Davılbay bolısa. Değerli Metrey kardeş, söylediklerimi unutmadan Çar'a ilet”.

– Aksakal, söz kalabalığı oldu sanırım, diye tüccar Tatar söylenmeye başladı.

– Tamam zaten bitmek üzere. Yaz evladım, Allah ne dileğin varsa versin. “Değerli Metrey! Hoşça kalın! Hüda seni korusun. Mektubu yazan, Şımır Şilmembet Jılkıydarıoğlu Rıskul, 1904 yılının Eylül ayı.

– Adresi nerede? dedi Tatar tüccar. Ahat Rıskul'un verdiği yıpranmış kâğıdı dikkatle katını çözüp, tüccarın önüne koydu.

– Petersburg şehri, sokak... diye Tatar yazının devamını okuyamadı. Tam da katlandığı yerden kesilmişti. Sokağın adı silinmişti. “Dimitriyev S. V.” adı bile çok zor okunuyordu. Tüccar Tatar kendini fazla yormak istemedi. Adresi eksik şekilde doldurup, mektubu Ahat'ın eline tutuşturdu.

– Şu sokağın karşısında postane var. Oradan yollayabilirsiniz, dedi.

* * *

Rıskul Almatı'nın cezaevine gireli üç ayı geçmişti. Sıradan kerpiçten yapılmış, ayrı bir koğuşta kalıyordu. Kim bilir, “yağmacı, at hırsız, ‘vahşi Kırgız³⁰’ kaçıp nereye gidebilecek” diye umursamadılar belki de? Taş duvarlı hücreler boş olmadığından mıdır nedir, Rıskul'u bir hayvan ahırına gibi yapılmış bir eve tıkmışlardı. Yalnızca bir penceresi vardı. O da demir parmaklıydı, kapısı çok sağlamdı.

Ağustos çıkmış, Eylül başlamıştı; otların ana dalları sertleşmiş vaziyetteydi. Rıskul'u bir kez hava almaya çıkartıyorlardı. Günde iki kez de tuvalete götürüyorlardı. Cezaevi ve ağılın kuytusundaki tuvalet kulübesine kadar olan mesafe yaklaşık yüz metreydi. Tuvalete giden yolun kenarında duvarı çevreleyen kenevir otu yetişmişti. Zamanında tırpanlamayı kimsenin düşünemediği kenevir otu yonca da değil ki, odun olarak da işe yaramaz. Toz toplamış, çiçeği düşüp kuruyarak lanetli gibi duruyordu.

Rıskul ensesine tüfeğini doğrultan nöbetçi askerle bir o yana, bir bu yana geçerken, neden olduğunu kendi de anlamadan o tarafa yöneldi. Hayatı boyunca dağ taş, bayırda tabiatla iç içe yaşadığından mıdır nedir, o kenevir otu onu kendine doğru çekiyordu. Başkalarının umurunda olmasa da, ona sıcak görünüyordu. Rıskul hiç yadsımıyordu. Belki de ona yamalı keçe evini hatırlatıyordu. Bir de kaçıp arasına saklansa bulamayacağı Aksu-Jabağılı'nın kara ormanını andırıyordu.

Keşke, Aksu-Jabağılı'nın taşına bir ayak basabilse, kendine buzu yastık, karı döşek yapan dağ koyunlarıyla köydeş olurdu. Bunca rezaleti, kıssası, eziyeti, bütün dünyanın kötülük küllerini üzerine çeken belalı varlığını terk ederdi.

Hayır, ondan önce Saymasay beyine gidip selam verirdi. Öyle yapmazsa hayatı boyunca ödenmez, hayır, iki cihanda da başışlanmaz borcu boynuna geçirilen ip gibi onu boğacaktı. Sadece kendi çektiği eziyetten dolayı değil. Hem de hiç değil! Adalet dediğin lanet olası varlık kurdun dişlediği köpek gibi ses çıkartmadığı için. Suçu Saymasay gibiler yapar, cezasını Rıskul gibiler çeker.

– Bu nasıl oldu, beyim! şeklinde yalnızca bir soru sorabilmek için.

Cezaevine getirildiği gecedan beri beynini kurcalayan soru buydu işte. Saymasay'a gidip selam vermek, bir soru sormak, artık onun geride kalan hayatının büyük amacına dönüştü. Çadırı yamalı evinde bıraktığı sevgili eşini o kadar özlemese de, on yaşında geride bıraktığı Turar'ına acı maktaydı, elbet. Onun için de değil belki. Alnından öperek, bir koklayıp, başını okşamak için. Sonrasında...

Kenevire baktıkça bakası geldi. Arasında taş çekirgesinin ötüşü duyuluyordu.

³⁰ **Kırgız.** Çarlık Rusya'sı döneminde bozkır halklarının geneli Ruslar tarafından “Kırgız” adıyla anılmıştır. Bir anlatıma göre Kırgızlar anlamında kullanıldığı iddia edilir.

“Zavallı yarattık”, dedi Rıskul içinden. “Cezaevine seni kimse alıp getirmedi ki, neden gitmiyorsun Allah’ın bozkırına”.

Taş çekirgeyi azarladıktan sonra gemini ısırarak kaçak atlar gibi tozlanmış kenevire doğru yöneldi. Nöbetçi asker bu davranışından kuşkulandı:

– Önüne bak, düz yürü! diye havladı sanki.

Rıskul basitçe yapılan tuvalet duvarını yıkıp, kaçmayı da aklından geçirmişti. Fakat tüfeğini bir an olsun ensesinden ayırmayan nöbetçi asker bu fırsat vermez, gözünü bile kırpmazdı.

Bu duruma sinirlenen mahkum, nöbetçi askeri çıldırtmak için “padişahların yürüyerek gittiği” yerden çıkmaz, uzun uzun hacetini giderirdi. Asker ayağı yorulana dek çakılmış kazık gibi kıvılcıktan beklerdi, sonunda takatini tükenir, utanmayı bir kenara bırakarak, gıcırdayan kapının deliğinden bakar:

– Geberdin mi? Yoksa çukura mı düştün? Çık, vaktin sona erdi! diye bağırırdı.

– Ya, Allah’ım. Bu günümüze de şükürler olsun! diyerek, tutuklu nöbetçiyi daha da sinirlendirirdi. “Benden ziyade senin gibi zavallının yaşadığı hayat, insanoğluna verilmese de olur”, dedi nöbetçiye.

Bir akşamüzeri küçük abdestten dönerken, kara kenevirin yanından geçtiği sırada, öncekilere benzer yoldan çıkar gibi oldu ve ayağını yana eğik bastı. Sağ ayağının ucu bir şeye değmiş gibiydi. Eğilip bakmadı, göz ucuyla bakınca sivri uçlu bir şeyin varlığını fark etti. Durmadı, sır vermeden yanından geçip gitti.

Ertesi günü sabah tuvalete çıktığında, bir gece önce fark ettiği şeyi ayağının ucuyla yine yokladı. Yere saplanmış bir demirdi. Dönüş yolunda yine ayağıyla dokunarak geçti. Sivri uçlu demir yerinden biraz oynadı. Biraz eğilse eliyle kolay alınacak bir şeydi. Ama ne çare, eğilip alamazdı. Eğildiğinde nöbetçi kuşkulandı. Manda gibi iri yapılı pehlivan kılıklı gardiyan belki kendisini “bir vurup yerle yeksan edip kaçır” diye korkabilirdi. Dolayısıyla Rıskul’un her adımı kontrol altındaydı. “Yiğit tek ok atımlık” dedikleri bu olsa gerek. Yoksa yaprağı düşmüş çakşır³¹ gibi herifi nefes bile aldırmasın işini bitirir, kaçır giderdi. Ancak çakşır gibi kuru bitkiye benzese de, bu nöbetçinin silahı vardı, çaresizdi.

Az önceki demiri gevşeterek geçmesi gönlünü rahatlatmıştı. Yaşadığı müddetçe, yarını için bir ümidi vardı. Mahkumun dayanağı ümittir. Ümidi kesildiği andan itibaren mahkumun işi bitmiş demektir. Fakat, Rıskul’un bütün ömrü iyiliği gelecekte beklemekle geçiyordu.

Gece boyu bu sivri demiri aklından çıkaramadı. Toprağın yüzeyine çıkmış olması aletin kırık bir parça olduğunu akla getiriyordu. Yerinden oynadığına göre yanında yine bir parçası olmalıydı.

“Onu koğuşa nasıl getirmeli?” sorusu başında çınladı durdu. Kenevirin tohumuna çekirgenin yerine Ağustos böceği çığırtkanlık yapıyordu. Cezaevinin demirli penceresinden açıkça duyuluyordu. Kafasında çınlayıp yankılanan ile böceğin çığırtkanlığı bir araya gelince tasalı bir şarkıyı rastgele meydana getirdi. Rıskul şaşa kaldı. Sürekli duyduğu ses Ağustos böceğinden değil de, sivri uçlu demirden geliyordu sanki. Demir parçası hapisteki mahkumun ahvalini anlamış gibi çaresiz kaderine acır gibi malum oldu.

Böcek hiç susmadı. “Kırık demir parçasını sanki hiç unutma” uyarısı gibi duyuluyordu. Aralıksız duyduğu sese Rıskul da eşlik etti:

“Dünya eğri yoldur kıvrılan,
Bahtı kapandığında ere devlet ³² olmayan,
Gününe doksan dokuz türlü bela bulsan,
Hiçbir zaman umut kesme Allah’tan...”

³¹ **çakşır**. (Latince *ferula*, “çubuk”), maydanozgiller familyasından 170 türü olan bir çiçekli bitki cinsi. Anavatanı Akdeniz bölgesinin doğusu ve Orta Asya’dır. Genelde kurak iklimlerde yetişir.

³² **devlet**. Mutluluk ve refah içinde olan anlamında kullanılmıştır.

diye mırıldandı.

* * *

Sabaha doğru uykuya dalmıştı, derken birden irkilerek uyandı. Kızıl Cebe kişneyerek, hücresinin kapısını tekmeliyordu. Rıskul gerçek ile rüyanın farkına varamadığı için şaşkıncı.

“Hey mübarek! Atların da ruhu olurmuş demek. Kambar Ata’dır belki. Kızıl atın kanı benim boynumda değildi ki?! Neden beni gözetliyor. Ben çalmış olsam da, çaldırtan, kanını akıtıp boğazlatan Samasay değil miydi? Gözünü seveyim, Kambar Ata! Benim kabahatim varsa bağışla! Fakat benim bir suçum yok. Allah şahidim olsun! Eğer görmemişse, Tanrı’nın gözü çıksın! Kızıl atın boğazlanmasına, ihanete razı gelmediğim için araya girdim, haksız yere suçlandım, Kambar Ata!”

Rıskul atın ruhuna münâcât³³ ederken kapısının önünden nöbetçi geçti. Onu çizmesinin sesinden tanıdı.

O zaman kendini toparlayarak, az evvel gördüğü düşün hikmetini anladı. Kapıyı tekmeleyen Kızıl Cebe değil, kara kilidin takılı olup olmadığını gıcırdatarak kontrol eden nöbetçinin gürültüsüydü. Dolayısıyla aklına bir fikir geldi. Yerinden fırlayıp kapıya vurmaya başladı. Nöbetçinin geri dönüp, hızlı adımlarla yaklaştığını duydu.

– Ne istiyorsun? diye azarladı nöbetçi.

– Karnım çok ağrıyor, çabuk kapıyı aç beyim, diye yalvardı mahkum.

– Ölmezsin, dayan biraz! Hala tan atmadı, hala karanlık, diyerek, nöbetçi geri çekilmişti ki, Rıskul kapıyı tekrar yumrukladı.

– Beyim, dayanamayacağım! Tan atmasını, güneşin batmasını bekleyecek taş değil ki. İshal olmuşsam, benim suçum mu?

Nöbetçi söylenip küfür ederek, kapıyı açtı. Sinirden gözleri büyümüştü. Bir gömlek, yalın ayak, şapkasız Rıskul’u tüfeğin namlusuyla dürterek, önüne kattı:

– Beni aldatırsan, acımam, diye uyardı.

Bozaran tan ağarmaya başlamıştı. Koğuştan sonra serin hava tutuklunun boğuk bağına vurdu, sert soluktan boğulacak gibi oldu.

“Tan ağarmayıp, karanlık biraz daha süreydi” diye diledi Rıskul. Ağustos böceği adeta yorulmuş gibi ses seda yok. Kara kenevirin yanından geçerken, yalın ayağıyla yeri süpürerek, demiri aradı. Sol ayağının ucu koca, sert bir şeye değdiğinde iki parmağının arasına aldı. Yerinden çıkarak yürümeye devam etti. Soğuk sert demir ayak tabanına batmaya başladı. Eskisi gibi hızlı yürüyemedi. Bir ayağını sürükleyerek yavaşladı. Durumu kendince yorumlayan nöbetçi:

– Bas ayağını! Üşümeye başladıysa, acele etmeyecek misin? diye asabileşti.

– Ah, karnım, diye Rıskul iki büküm ayağını sürüyerek yürüyordu. Aklında *“Parmaklarımın arasından çıkmasaydı”* diye parmaklarını sımsıkı tutmaya çalışıyordu. Sıktıkça demirin sivri ucu etine saplanıyordu. *“Kan damlarsa, her şeyi anlayacaklar”* diye korktu.

Yakındaki tualete kadar olan on, on beş metrelik kısa mesafe cehennem yolundan yüz kat daha ağır geldi. Er ya da geç gelecek bir ölüm vardı elbet. Öteki dünyada Rıskul cehennem ateşine düşmez herhalde. Allah varsa, gerçek dünyanın borcunu Rıskul’un bu dünyada yüz kat fazlasıyla yerine getirdiğini görmüş olmalı elbet.

³³ münâcât. “Yakarma, dilekte bulunma” anlamı taşır.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.